

יאמרו דעת

גליון ג', שבט ע"ה

בעניני פרות האילן, השקה, ודיני מחובר

טומאת אוכלין במחובר

הגאון רבי אברהם יצחק ברזל שליט"א

בגמ' חולין קי"ח: "וכשם שאין מקבלים טומאה אלא לכשיתלשו כך אין מקבלים הכשר אלא לכשיתלשו" ופרש"י: "וכשם שאין זרעים מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו כדאמרין בת"כ אם אתה אומר מחוברין טמאין טימאת את הכל שאין לך מחוברין שאין שרצים מצויין אצלם" ובתוס' שם הקשו מהו "כשם" דמאותו טעם שפשוט לו בטומאה ה"ה בהכשר דאם לא כן טמאת הכל במחובר. וי"ל דאין זה תימה כ"כ אם נאמר דהוכשר הכל במחובר ע"י גשמים שנופלים על הזרעים, ומקשה המהר"מ דהוא תימה גדולה היא דאם נאמר שהוכשר הכל במחובר לקרקע מה זה דכתב רחמנא כי יותן מים על זרע הא כל הזרעים שבעולם הם מוכשרים במחובר, וי"ל בדוחק דנוכל לומר דקרא מיירי בזרעים שהושרשו בקרקע דבטל מהן הכשר ראשון ותלשן קודם שירד הגשם דאין מקבלין טומאה, וע"ש.

והנה הרמב"ם בפ"ב מהלכות טומאת אוכלין ה"א כתב כדברי רש"י וז"ל: "מפי השמועה למדו וכו' והוא שיתנן עליהם ברצון הבעלים, ואחר שנעקרו מן הקרקע, שדבר ידוע הוא שאין לך זרע שלא בא עליו מים כשהוא מחובר, ולא נאמר וכי יתן מים אלא לאחר שנעקרו האוכלין ונתלשו המשקין". אמנם בפ"ב שם הלכה ח' כתב: "אוכלין שהוכשרו כשהן מחוברין לקרקע או שהוכשרו במים שבקרקע אינו הכשר עד שיוכשרו אחר שנעקרו, במים התלושין מן הקרקע או בשאר משקין, שנאמר בכל כלי, אינו מכשיר עד שיתלש מן הקרקע כעין המים שבכלים". וצ"ע דכאן למד מקרא שנאמר בכל כלי, ולקמן בפ"ב כ' מסביר שאין לך זרע שלא בא עליו מים במחובר.

והנה בשבת דף צ"ב ע"א ר"ש אומר אין בין נקוב לשאינו נקוב אלא להכשיר זרעים בלבד, אמר ליה לכל מילי ר"ש כתלוש משוי ליה [פירוש דעציץ נקוב הוי כעציץ שאינו נקוב דאינו חשוב מחובר] ושאינו לענין טומאה דהתורה ריבתה טהרה אצל זרעים שנאמר על כל זרע זרוע אשר יזרע, ומפרש"י כדרך שאדם מוציא לזריעה למעט מחובר כל דהוא, להכי אהני זריעות יתירי דקרא, וע"ש. והנה כתב רש"י דילפינן מאשר יבוא עליו מים, וכן עה"ת כתב רש"י [שמיני פס' לח] וכי יתן מים על זרע לאחר שנתלש, שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר וזה כמו שפירש כאן, אולם בגמ' בשבת מפרש רש"י שזה גזירת הכתוב דילפי' מזרע זרוע למעוטי מחובר כל דהוא.

והנה שם מובן מדוע לא מפרש רש"י מכח דאין זרעים שלא הוכשרו במחובר, דזה לא יועיל לגבי עציץ, דמכיון דלר"ש עציץ נקוב הוי דינו כמו עציץ שאינו נקוב דחשובים הזרעים שם כתלושין, א"כ זה בכלל אשר יבא עליו מים

דעת - זה סדר טהרות

הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א

בגמ' בשבת (דף ל"א ע"א) דרשו הכתוב "והיה אמונת עיתך חוסן ישועות חכמת ודעת" על ששה סדרי משנה, ודריש "ודעת זה סדר טהרות", וצריך להבין למה נדרש דעת על סדר טהרות דווקא.

ונראה דכל ענין סדר טהרות, כל הדינים וענייני טומאה וטהרה מן הטומאות, זה הנהגה של רוממות רוחנית במדרגות האדם, המצוות על טהרה זה בא ממה שהאדם הוא רוחני, ממה שהאדם מרומם מן העוה"ז. הטומאות למיניהן זה בא מפחיתות החומר, מקור הטומאה בא משפלות החומר, וזה סתירה לרוחניות, זהו ההיפך מרוחניות. רוחניות מושך ונמשך למעלה למעלה, וטומאה מושך ונמשך למטה למטה, ודיני הטהרות באים לשמור על רוממות רוחניות האיש הישראלי, שיישאר במעלות רוממותו ויתעלה עוד ועוד, וככל שירבה בטהרה כן יהיה מתאים לרוממות הרוחנית וכן יתרומם ויהיה רוחני עוד, וטהרה היא חלק מן הרוממות הרוחנית.

וענין הטהרה זהו חידוש אצל ישראל דוקא ומשום שישראל הם רוחניים ונשמתם חצובה מכסא הכבוד, ורוחם היא רוח שעליה הנביא קהלת אומר (פרק ג') "רוח בני האדם העולה היא למעלה", ותכלית עבודת ישראל זהו לזכך את החומר ולשעבדו לעבודת הנשמה. ולכן הטומאות פוגמות, והטומאה היא ירידה במדרגתם, ולכן במקדש וקדשיו הקפידה תורה על טהרה, מה שאין כן בשאר מקומות, כיון שמקום המקדש זה המקום הרוחני הגבוה ביותר בעולם, מקום השראת השכינה ובית המקדש גבוה מכל הארצות, ולכן הטומאה אסורה בו, זהו מטמא את המקדש, זהו פגם וירידה במעלות המקדש. וכבר בירושלים הקפידה תורה על טומאה, כיון שכבר היא מקדושת בקדושת המקדש, שקדושת מחנה ישראל זהו השתלשלות מקדושת המקדש, וככל שמתקרב עוד ועוד לביהמ"ק הקפידה התורה והחמירה לאסור עוד טומאות ועוד טומאות, ובהר הבית שהוא מחנה לוי, אסור לטמא בטומאה היוצאת מגופו, עד שבמחנה שכינה אסור כל הטומאות, ועד שביהמ"ק שהכהן גדול נכנס לפני ולפנים צריך חמש טבילות בו ביום, וכן בענין קדשי מקדש, כיון שהם מאכל מזבח ועולים לגבוה ומשולחן גבוה והם רוחניים לכן הטומאה מחללת אותם, בין טומאת בשר וכל שכן טומאת הגוף, וכן בתרומה ובמעשר שני שהם קדושים ומיוחדים לד', ויש בהם בחינה רוחנית, הטומאה מחללת אותם. ומעלות יתירות מדריגה למעלה ממדריגה עוד ועוד יש ברוממות ישראל עד שיש חסידים שאפילו חולין אוכלים בטהרה, ובזה גופא יש חולין על טהרת תרומה, ויש חולין על טהרת הקודש, ולעומת זה, הגויים הם לא מקבלים טומאה כלל, וכמו עצים ואבנים שאין מקבלים

טומאה. ומשום שהם חלק מן החומר, וכמו הבהמה שהיא חלק מן החומר ואין בה רק נפש הבהמית, וכן הגויים הם בכלל רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ואין מאורעות הטומאה קלוקל ופגם, על כן אין שייך אצלם כל ענין קבלה טומאה. והנה מצינו כי דעתה הוא לשון רוח הקודש, וכמו שכתוב אצל בצלאל (שמות ל"ד) "ואמלא אותו, בחכמה ובתבונה ובדעת", ופרש"י דעת רוח הקודש. וביאור הענין כיון שרוח הקודש זהו ענין של השראת השכינה עליו, ודבר זה שייך רק למי שהוא רוחני - כי כל מה ששייך לחומר לא יזכה להשראת השכינה. ולכן סדר טהרות נקרא דעת, ורוה"ק נקרא דעת, שהכל בא ממקור אחד, הקפידא על טהרות זהו רוממות הרוח ושלטון הדעת על החומר, שעל ידי זה זוכים לרוח הקודש.

והנה מצינו עוד כי דעת הוא לשון חיבור, ע"י טהרה ורוממות הרוחניות על החומר נעשה בר הכי לזכות שהשכינה תשרה

עליו ויהיה לו חיבור יותר ודביקות בשכינה, כי ככל שמתגשם ונמשך אחר החומר הוא ניתק מהרוחניות וממקור החיים, ורק ע"י טהרה זוכה לדעת. זהו הביאור במה שדרשו חז"ל, דעת - זה סדר טהרות. ובגמ' בשבת דף כ"א ע"ב איתא דכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וברמב"ם הל' חנוכה כתב שהיוונים טמאו הטהרות. וצ"ב מ"ט עשוכן. והביאור הוא דמשום שכל גזירות היוונים היה לחלל הקדושה הרוחנית, ולחלל את יחוד וקדושת המקדש, וייחוד וקדושת ישראל, ולבטל ההבדלה בין קודש לחול, ולהוריד הרוחניות למדרגת החומר, וזהו שבדוקא טמאו הטהרות שבהיכל, לומר שאין קפידות על רוממות הרוחניות, ובמה שמצאו פך שמן טהור ונעשה נס ודלק בטהרה שמונה ימים, זהו היה הנצחון על היוונים, להשאיר מעלת הרוחניות וההבדלה של ישראל על מקומו, וזהו כדברינו דהטהרה בא מקדושת ורוממות הרוחניות של ישראל.

כמו בכל זרעים תלושים, [וגם דבעציץ אין ההכרח שמסתמא בא על זה גשם. דבשלמא לדין דעציץ נקוב ח' נמחבר לכל דבריו א"כ הוי בכלל כל המחבורים דאין בהם הכשר ואפי' אם אין בהם הטעם דמסתמא ירד על זה גשם דלא חילקו בזה, אבל לר"ש דזה תלוש א"כ ודאי דאינו בכלל שאר מחובר ורק מצד הגזה"כ. וכל מה דאינו מכשיר ע"כ שזה גזה"ב לענין הכשר דאפילו מחובר כל דהוא אינו מכשיר, ובזה ודאי צריך להגיע לגזה"ב.

וגם ברמב"ם זה מאד מדויק. דאף דכתב פי"ב מטו"א דהכשר הוי רק בזרעים שנעקרו מן הקרקע שדבר ידוע הוא שאין לך זרע שלא בא עליו מים כשהוא מחובר ולא נאמר וכי יתן מים אלא לאחר שנעקרו האוכלין וכו', ובכ"ז כתב בפרק ב' דילפ"י מב=כל כל דאינו מכשיר עד שיתלש מן הקרקע כעין המים שבכלים, ומיד אח"ז הביא דין עציץ, ומיושב דלכן הביא פסוק משום דבעציץ היה מקום לומר דחשוב כתלוש לזה, ואף דלא קי"ל כר"ש דחשיב כתלוש אבל דלמא לענין טומאה הוא כתלוש קמ"ל, ועי'.

והנה כזה ממש מצאנו לענין קבלת טומאה במחובר, דרש"י בחולין הנ"ל כתב דאם אתה אומר מחוברין טמאין טמאת הכל שאין לך מחוברין שאין שרצים מצויים שם, אבל הר"ש והרא"ש בפ"ה דמעשרות מ"ב בדין בצלים שהשרישו בעליה טהרו מלטמא, והביאו הירושלמי דרבנן תורה בטהרת זרעים דכתיב על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא, הרי מבואר דמה שלא מקבל טומאה במחובר זה גזה"כ ולא מכח שאין לך מחובר וכו', אולם זה מיושב היטב דשם ודאי צריך להגיע לגזה"כ, דהא מיירי בהשרישו בעליה דלכל מילי חשוב כתלוש כגון למעשר ושביעית דכתבו הראשונים שם, וא"כ ל"ש לומר שזה בכלל כל המחוברין דגודלים בקרקע במקום שרצים דודאי אינם מקבלים טומאה, אלא זה גזה"כ דמחובר כל דהוא ג"כ לא מקבל טומאה וכו"ל לענין הכשר בעציץ.

אולם צ"ע דאם בין כך צריך להגיע לגזה"כ מדוע הוצרך רש"י לומר דאין לך מחובר שלא קיבל טומאה, וכן בהכשר מדוע צריך ללמוד מכי יבא עליו מים דמיירי בתלוש הרי כבר נלמד מכל זרע זרוע.

אמנם באמת נראה דמה שפרש"י בשבת לענין הכשר למעט מחובר מכל זרע זרוע ומאותו פסוק לומדים גם לענין קבלת טומאה, ובאמת שם גדר הדין הוא דכל זמן שהם בקרקע הרי הם טהורים ולא נאמר בהו כלל דין טומאה כשהם בקרקע, ולכן איתא הלשון ריבתה תורה בטהרת זרעים, וה"ה לענין הכשר דדבר שהוא נקרא טהור זה עצמו סיבה דאינו מוכשר לקבל טומאה א"כ יסוד הדין בזה הוא מחמת טהרת הזרעים שכמו שאין מקבלים טומאה כך לא מכשירים, ולכן גם בעציץ אף דהוי כתלוש אבל כיון שיש לו

חיבור הרי אינו מוכשר ואינו מקבל טומאה. אולם הטעם השני שאין לך זרעים שלא ירד עליהם מים וע"כ דאשר יבא עליו מים מיירי בתלוש, זה דין מיוחד בהכשר, דדין מים שמכשירים זה רק מים שנפלו בתלוש ולצורך תלוש, [ויתכן שלפני זה אין ע"ז שם אוכל שיוכשר לקבל טומאה].

ויתכן לומר דיש בזה נ"מ בזרעים או פירות שאינם חשובים חלק מהקרקע אבל אינם תלושים, דעי' בחולין דף קכ"ז ע"ב אמר שמואל תאנים שצמקו באיביהן מטמאין טומאת אוכלין והתלוש מהן בשבת חייב חטאת, וע"ש. והנה בפ"ב מטומאת אוכלין הלכה ד' נחלקו הרמב"ם והראב"ד [לפי פירוש המפרשים דלא כפי' הכ"מ] דאילו שייבש ובו פירות שאינם יבשים אם מטמא טומאת אוכלין, דשיטת הרמב"ם דהרי הן כתלושין והראב"ד כ' דהם כמחברין, והנה אם היסוד שאין הכשר במחובר משום דהתורה ריבתה טהרה אצל זרעים שכל זמן שהם בקרקע אין בהם חלות טומאה ולא חלות הכשר לטומאה אבל היכא שהאילן יבש כבר אינם חשובים חלק מהקרקע, וממילא אין בהם טהרת קרקע, אבל אם זה הלכה כהכשר שרק באוכל תלוש נאמר דין הכשר שאז שייך אשר יבא עליו מים, בזה יש לומר דכל זמן דאין זה תלוש במציאות לא הוי בכלל אשר יבא עליו מים, וכיוצא בזה מצאנו בגרע"א בפ"א דתרומות משנה ה' שדן בתבואה שנתייבשה כל צרכה וא"צ עוד לינוק מן הקרקע אם זה נחשב מחובר לענין תרומה, למ"ד כל העומד ליתלש כתלוש דמי, והוכיח מתוס' בסנהדרין דף טו, דלא חשיב כתלוש לענין תרומה לכו"ע. ובאמת הגדר בזה הוא כיון דמה שאין מפורשין תרומה במחובר לא משום שזה חלק מהקרקע אלא דכתיב והרימותם ממנו והרמה שייך רק בתלוש [עי' קידושין סב. בתוס']. הרי שזה דין בהפרשת תרומה דרק כתלוש נחשב מעשה הרמה, ולכן גם אם אין יניקה ואין זה חלק מהקרקע אבל זה במציאות מחובר ולא תלוש ואין כאן הרמה, והכא נמי לענין הכשר כיון דבעי אשר "יבא עליו" מים, בעינן שיהא תלוש בפועל, ובזה לא יועיל אם עומד ליתלש אף שאין יניקה מהקרקע.

שוב מצאתי בחזו"א עוקצין סי' ג' סק"ג אחרי שביאר שי' הראב"ד והרמב"ם מהסוגיא דחולין כתב די"ל נראה דאף לדעת הר"מ דיבש האילן הפירות כתלושין מ"מ לענין שחיטה והכשר זרעים חשוב מחובר וכו' ודוקא האוכלין (אולי צ"ל טומאת אוכלין) חשיבי כתלוש או לענין קוצר בשבת לא חשיב קוצר אבל מחובר לקרקע מקרי. ויש לעי' בענין זה בחידושי הגר"ח הל' טומאת אוכלין בנידון יבש הפירות או יבש האילן, וע"ש היטב.

בענין השקה וטעם כעיקר הרה"ג גימפל ליפשיץ שליט"א

אנטוויפן

בגמ' בכורות דף כ"ב ע"א, אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה הלוקח ציר מעם הארץ משיקו במים וטהור, מאי טעמא ממה נפשך אי רובא מים נינהו כיון דעביד להו השקה טהרי להו, ואי רובא ציר נינהו ולא קא נגע השקה במים, ציר לא בר קבולי טומאה הוא, מאי איכא משום הנך מיעוטא דמים הנך בטלו להו ברובא.

והנה התוס' בבכורות [בד"ה הנך וכו'] כתבו, ולא דמי לשאר איסורין שהן בנותן טעם, דלא אתרבי טעם כעיקר לענין טומאה, וכן נבלה בטלה בשחוטה לענין טומאה אפילו חזר ונתבשל הכל ביחד. מבואר מדברי התוס' דלא בכל מילי אמרינן דטעם כעיקר לענין דלא בטל ברוב, דדוקא לענין איסור אכילה מהני הטעם דלא יתבטל איסור האכילה, אבל לענין טומאה בטלין מיעוט המים ברוב הציר שאינו מקבל טומאה דאף המים שהם המיעוט אין בהם טומאה אע"ג דניכר טעם המים בציר. וכן מבואר בר"ש במס' טבול יום פרק ב' מ"ג דלא מהני טעם לאסור אלא באיסור אכילה עיי"ש וכן הוא במאירי פסחים דף מ"ד עיי"ש. אמנם בקובץ שיעורים פסחים [אות קנ"ז] הביא את דברי רש"י [בחולין דף כ"ו ע"ב ד"ה משהחמיץ וכו'], דמבואר מדבריו דאף לשאר מילי מהני הטעם שלא יתבטל ברוב, דרש"י פירש דהא דתמד לאחר שהחמיץ דהוא כיון לא מהני ליה השקה לטהור, דרק במים מהני השקה לטהרם דעל ידי השקתם למקוה נעשו הם כמחוברים למקוה ובטלים אליו, וכתרומה טמאה שזרעה בקרקע שנטהרה משום חיבורה לקרקע, אבל יין במים לאו זריעה היא דטעמא לא בטיל. ומבואר דמהני הא דיין במים יש בו טעם שלא יתבטל במים להטהר בהשקתו למים אע"ג דלא הוי מידי דאסור באכילה, והביא עוד את דברי הרא"ש והר"ן בשלהי ע"ז שכתבו דהוי פלוגתא אם לענין איסורי הנאה אמרינן דטעם כעיקר, וכתב דלדעת רש"י הוי ק"ו מהא דלענין השקה מהני טעם כעיקר עיי"ש.

אולם נראה דהא דהוציא הקוב"ש מדברי רש"י בחולין דמהני הטעם שלא יתבטל המיעוט בכל מילי אין זו כונת רש"י, דבאמת גדר השקה של מים טמאים במקוה לא הוי משום ביטול ברוב, אלא דעל ידי חיבורן למקוה נעשו כמקוה, דאע"ג דלענין עירוב מקואות להתכשר לטבילה בעינן לשפופרת הנוד, מ"מ לענין להטהר מטומאתן סגי בחיבור כל שהוא, דכל שנתחברו למקוה נעשו כמותו ובטלה טומאתן, והיינו מה דמדמי לה רש"י לזריעת תרומה טמאה בקרקע דחיבורה לקרקע מטהרה, דאין זה משום ביטול ברוב אלא חיבורה לקרקע משוי לה כקרקע להטהר מטומאתה. ועיין ברש"י [בפסחים דף ל"ד ע"ב בד"ה מי החג] שכתב וז"ל, ומים סלקא להו השקה דזו היא זריעתן משעברו עליהן מי המקוה ונעשו חיבור ובטלו עכ"ל. מבואר דגדר השקת המים טמאים למקוה לטהרם הוא משום שנתחברו למקוה ולא משום דבטלו במיעוטם. ועיין עוד ברש"י [במס' נדה דף י"ז ע"א ד"ה נטהר מקצתו וכו'] שכתב וז"ל, דכי משיק להוהו להו חיבור מים שבכלי עם מי המקוה ובטילי להו גבייהו, כדתנן [תרומו] פ"ט מ"ז] שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהרו מלטמא אלמא מטהרא להו זריעה, ומים במים זו היא זריעתן.

ובתרומת הדשן סי' רנ"ד הביא את דברי רש"י בפסחים וכתב וז"ל, ומהשתא יתיישב שפיר מ"ש שאובין דלא פסלי מקוה ברבייתן ונוטפין פוסלין וזוחלין ברבייתן, והיינו טעמא דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הן ובאים ע"י תפיסת בני אדם כדאיתא במרדכי בהל' מקואות ומיית לה מתור"כ, ולהן פסול מהני זריעה דכשיפלו לתוך המקוה שלם יתחשבו כולם מחוברים, אבל פסול דנוטפין שאינם מטהרים ע"י זחילה אינו מטעם זה כלל, דנוטפים במקוה שלם חשיבי שפיר מחוברין ואין בהם תפיסת ידי אדם, שהרי נטפו כן להיות מקוה בידי שמים ואפ"ה אין מטהרין אלא באשבוין ולא ע"י זחילתן,

אע"כ טעם אחר הוא מה שהיה או מגזר"כ, ולהן פסול לא מהני זריעה דזריעה לא מהני אלא לשווי' לתלוש מחובר עכ"ל. מבואר להדיא מדברי התה"ד, דהדין של השקה הוא גדר של זריעה דהמים הוא שנעשו מחוברים למקוה ודינם כמותו להיות טהורים. וכן ביאר בשו"ת בית אפרים יור"ד סי' נ"ג דגדר של השקה הוא מטעם חיבור דכיון שהם מחוברים הם נגזרים אחר המקוה הכשר עיי"ש. ועיין עוד בשטמ"ק [בביצה דף י"ז שכתב] וז"ל, וטהורים מדין זריעה שהם זרועים ומחוברים למי המקוה וכו', וגזירת הכתוב הוא במים בלבד לפי שחוזרים לטבעם ולמקורם עיי"ש. ולפי"ז נראה דהא דכתב רש"י דיין אין בו השקה משום דטעמו לא בטיל, אין כונתו דמשום טעמו אין בו דין ביטול ברוב, אלא דהואיל וטעמו דיין אינו כמים וחלוק הוא במהותו, אי אפשר ליין שיתחבר למי המקוה להיות כמותם, דדוקא מים ומים נעשים כדבר אחד, אבל יין שחלוק ממים במהותו לא נתחבר למקוה ונשאר כדבר בפ"ע.

קדימה בברכה בפרי טהור הרב מ. נחמיה הלברשטט

הנה בט"ו בשבט נוהגים לאכול כו"כ מיני פירות האילן, וידוע סדר הקדימה (בברכתן שוה): מין שבעה, שלם, חביב, (עי' בשו"ע ומ"ב סי' ריא). ולכאורה יש לדון בדבר חדש, דיש להקדים פרי שלא הוכשר שהוא טהור, מעל פרי שהוכשר ונטמא. ומקור הדברים מירוש' בברכות (פ"ו סוף ה"א) "פת טמאה ופת טהורה, אומר על הטהורה", והובא להלכה בטור (סי' קסח ס"ד). ואמנם השו"ע והפוסקים השמיטו הלכה זו, אכן זהו משום דאין זה שכיח אצלנו שאין אנו אוכלין טהורות וכמס"כ הדרישה (שם סק"א), והיינו בפת דעל כרחנו הוכשרה ונטמאה דכולנו טמאי מתים, אבל בפירות שפיר משכח"ל שיהיו טהורים באופן שלא הוכשרו, ויש להקדימם. [ונראה דדרגת קדימת פרי טהור שוה לחביב, דהא איתא ביר' (שם) ובטור (שם) דפת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה איזה שירצה יקדים, ומבואר שם בב"י דמעלת נקי הוא משום דחביב ליה טפי, וא"כ חביב וטהור איזה שירצה יקדים, ואם שניהם חביבים יש להקדים הטהור]. אכן קצת יש להפליא על השמטת פוסקי זמנינו שלא העירו בזה (כמדומה). ואפשר דפרי שלא הוכשר גרע מפת טהורה של הירוש', דהא ידועים דברי רש"י (בויקרא יא, לו) בטעם הא דבעינן הכשר מים לקב"ט "שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים", ומקורו מלשון הגמ' בחולין (ק"ח). פירות שלא הוכשרו כתנור שלא נגמרה מלאכתו. ועי' בחינוך (מצוה קס) בביאור הענין, [ועי' ברמב"ן (ע"ה"ת שם) באופ"א ואכמ"ל]. ולפי"ז י"ל דפרי שלא הוכשר גרע מפת טהורה, דפת טהורה אוכל גמור הוא משא"כ פרי שלא הוכשר "לא נתקן לקרות אוכל". ואדרבה אפשר דגרע אף מפרי שהוכשר ונטמא, דהא פרי שהוכשר הוא כדוגמת "שלם" לעומת הפרי שלא הוכשר, ומעלת "שלם" עדיפא על "טהור", כדמשמע בירוש' ובטור (שם) דרק לגבי נקי [וטמא] לעומת טהור [קיבר] קאמר דעל איזה שירצה יברך, משמע דלגבי שלם דעדיף מנקי, שלם [טמא] קודם לטהור [פרוס].

הערת המערכת

ויש להוסיף, שיתכן גם האדנא פת טהורה, והוא שנעשה בפשוטי כלי עץ על ידי טמא מת שהוא אינו מטמא בהסט, ובמים טהורים שלא נגעה בהם טומאה, ויכול להיות גם למעשה היום לנוהגים לאכול חולין בטהרה בעשרת ימי תשובה [יעיין בשל"ה ובא"ר שם] יש להקדים פת טהורה אם יש להם, אלא שיש לעיין דהרי הוא מטמא את הפת במה שאוכלה ברוקו, אמנם היא מח' אמרואים, דבמשנה כלים פ"ח ובגמ' ערובין צח היה אוכל דבלה בידיים מסואבות ונטל ידו וכו', ובירושלמי חגיגה [פ"ג ה"ג] ס"ל לחזקיה שדווקא בדבלה הרוק מכשיר כיון שניחא ליה בהוצאתו אבל בכל אוכלין אחרים הרי הרוק לא נחשב תלוש ואינו מוכשר באכילתו אמנם רבי יוחנן שם ס"ל שבכל האוכלין הרוק מכשיר, ויעיין במקד"ד מג"ד שהקשה מהגמ' בכורות כב בסאה תרומה טהורה שנפלה לתוך חולין טמאים תאכל ניקודים או קליות, וזאת כדי שלא תטמא, ולפי רבי יוחנן הרי היא טמאה ברוקו, וא"כ ה"ה כאן לגבי אכילת חולין בטהרה האדנא. מיהו, יתכן שאפ"י אי היה אוכל את הפת ונטמאת, מ"מ הברכה היתה על פת טהורה, ומידי דהוי אברכה על כל שלם שהטעימה היא אינה במה שהוא שלם אלא בחתיכה וה"נ כאן, ויש לעיין.

מבואר להדיא מדברי התה"ד, דהדין של השקה הוא גדר של זריעה דהמים הוא שנעשו מחוברים למקוה ודינם כמותו להיות טהורים. וכן ביאר בשו"ת בית אפרים יור"ד סי' נ"ג דגדר של השקה הוא מטעם חיבור דכיון שהם מחוברים הם נגזרים אחר המקוה הכשר עיי"ש. ועיין עוד בשטמ"ק [בביצה דף י"ז שכתב] וז"ל, וטהורים מדין זריעה שהם זרועים ומחוברים למי המקוה וכו', וגזירת הכתוב הוא במים בלבד לפי שחוזרים לטבעם ולמקורם עיי"ש. ולפי"ז נראה דהא דכתב רש"י דיין אין בו השקה משום דטעמו לא בטיל, אין כונתו דמשום טעמו אין בו דין ביטול ברוב, אלא דהואיל וטעמו דיין אינו כמים וחלוק הוא במהותו, אי אפשר ליין שיתחבר למי המקוה להיות כמותם, דדוקא מים ומים נעשים כדבר אחד, אבל יין שחלוק ממים במהותו לא נתחבר למקוה ונשאר כדבר בפ"ע.

קיבול, אך בדעת הר"מ מצאנו שגם בבית קיבול צריך צורת כלי שיראה שהכלי עומד ומיוחד לשימוש, ואם אינו כן טהור, דבמסנה פ"ב מ"ד ארון של גרוסות רבי צדוק מטמא וחכמים מטהרים ובפ"ה מ"מ שם: "והיה ארון זה עשוי שלא במלאכת מחשבת והיתה צורתו אצלם באופן שיש בו מחלוקת אי יש עליו תורת כלי או לא ואם היתה תחתיו עגלה של מתכת הרי היא טמאה". והינו שבארון עצמו פליגי אי יש לו צורת כלי או לא אבל אי יש תחתיו עגלה (וודאי שהעגלה לא משמשת לקבלה) א"כ משהו ליה צורת כלי וטמא. וכן בפ"ח "השידה וכו' שנטלה אחת מרגלה אע"פ שמקבלים טהורים" ובפ"ה מ"מ שם: "ואע"פ שאותה שידה לא נקבה אלא נשארה מקבלת לפי שכבר נפסדה צורתה" והיינו שאפ"י שלא בטל ממנו קיבולו מ"מ כיון שאין לו צורת כלי טהור וכן בפ"ה מ"פ ט"ו מ"ב: "ואת כלל הדין כבר ידעת שכל כלי עץ שיש עליו צורת כלי אם פשוט הרי הוא מק"ט מדרבנן ואם היה מקבל הרי הוא מק"ט מדא"י ומפורש שתנאי דצורת כלי קאי גם אמקבל. וחזינן מכל הני שגם ב"ק צריך שיהא לו צורת כלי ולא מספיק בית קבול גרידא.

וא"כ לפ"ז אפשר לישב את קושית הרש"ש, והיינו שכשם שכלי העשוי לקבלה ומשמש מדרס עם מלאכתו כשנטהר מעיקר שימושו בטלה גם הצורת כלי כלפי התשמיש הפחות שבו, כלומר שצורת הכלי נקבעת לפי התשמיש העיקרי שלו, וכעת שאינו משמש את תשמישן העיקרי נטהר מחמת זה, וא"כ אפ"י אי עיקר השם כלי בא מחמת מה שהוא ראוי למדרס, אפ"י אי כעת ראוי לקבל, כיון שגם בזה בעינן צורת כלי וליכא א"כ טהור. וכל זה הוא דווקא אי צריך צורת כלי בבית קיבול, אך אי בית קיבול טמא גם ללא צורת כלי א"כ הדין נותן שכה"ג נשאר טמא.

והטעם הוא שסוף סוף חשיב כעת שבר כלי אף אנו נאמר בכלי שעקר התשמיש שלו הוא המדרס והב"ק הוא טפל שיחשב כל הכלי כשבר אף כלפי הב"ק שבו. והינו דוקא אי בבית קבול צריך ג"כ צורת כלי דאי לא צריך צורת כלי אלא רק ב"ק הא איתא. וכמשנת"ב. ובמה שלר"מ מטמא במדרס ולא בט"מ אע"פ שיש ק"ו, נראה שאין הק"ו הוא על עצם הטומאה שכלי כזה שמחזיק טומאת מדרס ודאי יטמא גם בטומאת מת מחמת שהמדרס נחשב כשימוש המטמא ג"כ בטמא מת. אלא מהות הק"ו הוא למחזי לכלי המטמא במדרס ככלי המטמא בטומאת מת והיינו שכל כלי שמטמא במדרס יש לו גם סיבה להיות כלי גם לטומאת מת מק"ו. וא"כ כל הק"ו שייך דוקא בגונא שעצם הכלי יכול לסבול את הק"ו, והינו שאין חסרון בגוף הכלי עצמו לגבי קבלת הטומא, אבל כאן במשפלת שנקבה במוציא רימון, א"כ ישנה סיבת טהרה בגוף הכלי לגבי טומאת מת, והוא כשטר ושוברו עימו, שעד כמה ששייך שהכלי יטמא בט"מ יש לו גם סיבה לטהר עצמו מדינא דניקב במוציא רימון.

והשתא א"ש הכל, בודאי גם רבי מאיר ס"ל לכללא דכל המטמא מדרס מטמא בט"מ אלא שס"ל שכאן אין הכלי סובל את הק"ו, וחכמים פליגי עליה ביניא דצורת כלי, שבהפסד צורת הכלי שבעבורו עיקר התשמיש א"כ הוי שבירה לכל הכלי וכמשנת"ב.

במשנה כלים פ"ט מ: "משפלת שנפחתה מלקבל רימונים ר"מ מטמא וחכמים מטהרים מפני שבטל העקר בטלה הטפלה". ובפ"ה מ"מ שם: "ואם נפחתה מלקבל רימונים כפי מה שקדם (רפ"ז) כבר נטהרה, כלומר נעשית שאינה מקבלת טומאה. ור' מאיר אומר שאף על פי שאינה מתטמאת במת היא מתטמאת במדרס הואיל והיא ראויה למשכב. וחכמים אומרים שטומאת מדרס היא כעין סעיף לכלי הזה, ומה שהוא כלי אינו אלא בהיותו מתטמא במת, ונספחה לו טומאת מדרס, כלומר שהוא מתטמא במדרס, וכאשר בטל העיקר ואמרנו שאינו מתטמא במת הואיל ולא נשאר כי, הרי זה אינו מתטמא גם במדרס. וזה הולך לפי העיקר שיתבאר בפרק ששי של נדה [מ"ג] והוא אָמְרוּ כל הטמא מדרס טמא טמא מת ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס. הרי נתבאר שטומאת מת עיקר. והלכה כחכמים". וצ"ע מה ענין טומאת מת עקר לבטל העקר בטלה הטפלה, ועוד אטו ר"מ פליג אהאי כללא דכל המטמא במדרס מטמא ט"מ.

והנראה לבאר בזה, שאייתא בת"כ יכול ישב על האבן ועל הקורה יהא טמא ת"ל כלי, ובאורו שכדי להטמא במדרס לא די במה שהוא מיוחד לשיבה אלא צריך שיהא לו שם כלי, וא"כ כאן במשפלת שמשמשת ישיבה עם מלאכתה א"כ עיקר הכלי נעשה בעבור הב"ק שבו והוא המחית לו שם כלי אלא שמשמש ג"כ לשיבה עם מלאכתו. ולכן צורת הכלי נידונה לפי התשמיש העיקרי שבו שהוא הב"ק. וכאשר נפסדה צורת הכלי לענין התשמיש העיקרי שבו א"כ נידון הדבר כשבר כלי, ותו לא הוי כלי אף להטמא במדרס. וכע"ז כתב ג"כ הרש"ש.

ולקמן פכ"ב מ"ז: "א"ר יהודה אף כסא של כלה שנטלו חפויין ונשתייר בו בית קבלה טהור מפני שבטל העקר בטלה הטפלה", ובפ"ה מ"מ שם: "ידוע שהכסא לא נעשה אלא למושב והוא העקר ואינו מטמא אלא במדרס הזב והואיל ובטל ממנו הענין הזה וטהר מן המדרס כנטלו החיפויין אע"פ שנשאר בו בית קבול הרי זה אנו מטמא משום כלי קבול כיון שלא נעשה להיות כלי קבול והוא הרי כבר בטל ממנו עיקר הדבר שנעשה בעבורו והוא המושב ואין ישאר בו דין שהוא סעיף שנתחדש בו והוא היותו כלי קבול" ע"כ. וחזינן דאיתא לכללא בטל העקר בטלה הטפלה אפ"י בגונא שעקר הכלי נעשה למדרס והב"ק הוא הטפל שבו שבוזה גם אמרינן שאי בטל המדרס נטהר גם הב"ק שאין בו שבירה. והקשה הרש"ש מכאן ע"פ הר"מ לעיל, וכוונתו היא דבשלמא שעיקר הכלי נעשה לקבלה והמדרס טפל לו אז כיון דלמדרס בעינן כלי ועכשיו שנקב כמו בטלה צורת כלי ממנו אף למדרס אבל בעשוי מתחילה למדרס ולב"ק, הגם שכעת אינו מטמא במדרס כי כלפי זה איננו כלי אבל סוף סוף במה נטהר הב"ק שהרי כעת יש לו סיבה עצמית לטומאה.

ולישב זה נראה להקדים דבר חדש שמצאנו דוקא בדברי הר"מ ולא בדברי שאר הראשונים, דכל בית קיבול הוא המחית טומאה לכלי וא"צ שצורתו תהיה מוכחת עליו שעשוי לתשמיש וקבלה, דכל בית קבלה אפ"י שצורתו גרועה הרי הוא טמא מחמת הבית

האם מקל הליכה מטמא במדרס

במשנה שבת סו. "הקיטע יוצא בקב שלו וכו' ואם יש בו בית קיבול כתייתם טמא" והוא אדם שנקטע שוקו ועושה לו בית מעץ להכיל הרגל, אם יש בו בית קיבול למוכין ודברים רכים הרי הוא טמא. ובגמ' שם: "אמר אביי טמא טומאת מת ואין טמא מדרס רבא אמר אף טמא מדרס וכו' אמר אביי מנא אמינא לה דתניא מקל של זקנים טהור מכלום ורבא התם לתרוצי סוגיא עבידא הכא לסמוך עילויה הוא דעבידא וסמך עליה", ומבואר שהביא אביי ראיה לדבריו מכל מקל של זקנים שאינם הולכים כראוי ונעזרים במקל להליכתם שהרי הוא טהור מכלום, ורבא עונה לו שמקל זה עשוי ליישר הפסיעות וההילוך, אבל לא להשענות, וכאן קב בקיטע עשוי להשענות והוא נשען עליו. ונראה מדברי הגמ' שמקל של זקנים הוא אינו טמא מדרס כלל, כיון שהוא אינו נשען עליו. ויש לעיין במקל כזה שהוא עשוי באמת כדי להשען, שאינו יכול לליך בלי המקל האם הוא טהור או טמא, דמלשון הגמ' נראה שרק כיון שהוא עשוי ליישר הפסיעות אבל להליכה ממש ולהשענות הרי הוא טמא. ובמשנה כלים פ"ג מקל שעשה בראשו כמין חזינא וכו' כתב שם הר"ש כת"י: "מקל כשאדם מהלך בדרך או חזו מקל בידו ולא להשען עליו דא"כ אפ"י בפשוטי כלי עץ היה טמא מדרס אלא לתרוצי סוגיא

היאך יתכן אדם שהוא טהור וידין טהורות, והרים את רגלו בלבד ונטמאו ידי ממה שהרים רגלו.

בגליון הקודם הובא ששמן הוא אחד משבעה משקין ותמי דשהוא מקבל טומאה אפ' אי קיבל טומאה משני הוא נהיה לראשון לטומאה מגזרת חכמים. ונשאלה השאלה האין משכחת ליה שמן שהוא שני שלישי ורביעי. והנה אי נגע טבול יום בשמן חולין אינו טמא כלל שאין שלישי בחולין, ואי היה תרומה השמן שלישי, ואי נגע טבול יום בשמן קודש הוא רביעי. וכתב הר"מ בהקדמה ד"ה תמצית טומאת משקין: "וטבול יום לבדו עושה משקה תרומה שלישי לטומאה, וכן עושה משקה קודש פסולין כמו רביעי לטומאה. ולא תמצא לעולם משקה במדרגת השלישי ובמדרגת הרביעי אלא באופן זה בלבד", אמנם מצינו בכמה מקומות שיתכן שמן שהוא לא רק ראשון. דכתב הר"ש פ"ג דטהרות על משקה קרוש שקבל טומאה מאב הטומאה והוא כעת ראשון ונימוח ונהיה למשקה, דהקשה הר"ש שם טומאה שבהם לאן הלכה וכתב על זה הר"ש שבאת אינו ראשון אלא הוא שני. והנה לן משקה שהוא שני [אמנם הר"מ לא יכול ללמוד כן לפי דרכו בסוגיא שם].

עוד מצינו בגמ' שבת ה. והוא משנה בטבול יום פ"ב שמן שצף על גבי יין שנחלקו אי הוי חיבור או לא, באופן שנגע בו טבול יום. ולכא' אי נגע בו טמא אחר הרי השמן נהיה לראשון, ומטמא את היין שגם הוא נהיה לראשון, אמנם במאירי שם: "ודבר זה דוקא בטבול יום אבל טומאה שנייה אחרת שנגע בו פסל את הכל וכמו שאמרו כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה חוץ מטבול יום שקלשה טומאתו הואיל וטבל ומ"מ אף בטומאה שנייה דעלמא אין היין אלא שני הואיל ואתה חושבו כנפרד מן השמן ממנו נתקבלה טומאתו", ומבואר שהוא משקה שני [והטעם בזה באר החזון איש מכשירין ט' שכל גזרת משקין נהיים תחילה הוא באופן שלא ידועה סיבת הטומאה, אבל במקום שסיבת הטומאה באה בבת אחת כמו כאן שהמגע בשמן ידוע, לא גזרו שיהו משקין הנוגעים בו באותה עת לתחילה, ולפי זה יישב גם אמאי בניצוק, שאינו חיבור, אין כל טיפה מטמאת חברתה].

כמו כן יש לעיין אי כמו שגזרו על כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה כמו כן כל הפוסל את הקודש מטמא משקין להיות תחילה לקודש [ע' ר"ש פ"ב דטהרות], וכגון שהיה תרומה שהיא שלישי [שנגע בה טומאה אחרת שהיא שני ולא טבול יום] ונגעה במשקה קודש, אי אינו נעשה תחילה הרי הוא רביעי, וא"כ משכחת לה משקה שהוא רביעי בקודש שהוא לא על ידי טבול יום.

המשך מעמוד הקודם

עביד כדאמר בפרק במה אישה גבי מקל של זקנים", והיה נראה מזה שאם היה מקל של הליכה שהוא באמת נשען עליו הרי הוא טמא, אמנם, הענין הוא, ששום מקל שעשוי להליכה אינו טמא מדרס כיון שאינו עשוי להשען רובו, ועל דרך משל אדם שעומד על שני רגליים הרי כל רגל נושאת חצי משקלו. ומה שסנדל טמא מדרס למרות שהוא נושא רק חציו, כן הקשה הראב"ד בריש באורו לת"כ, וכתב שהוא מפני שבהליכתו הוא נושא רובו על רגל אחת או שפעמים נשען על רגל אחת ואז הוא חשיב כאילו נושא רובו, וא"כ אי הוא כעת מוסיף לעצמו עוד מקל שעליו הוא נשען, ואפ' בשעה שהוא הולך, אין הוא יכול להשען רובו על המקל כיון שרובו כעת נישא על הרגל, ולכן לא יהא בנמצא מקל שהוא טמא מדרס אמנם אם יהא כעין הליכון שהוא יציב יותר יכול להשען רובו ולכן הוא יטמא במדרס.

הערה בשיטת ר"ת בדין כלי שאינו ראוי למו"מ

הגמ' (בחגיגה כג.) מייתי למשנה בפרה, לגבי טומאת כלים הנגמרים בטהרה: "טבילה אין הערב שמש לא מתני' דלא כר"א דתנן שפופרת שחתכה לחטאת ר"א אומר יטבול מיד ר' יהושע אומר יטמא ואחר כך יטבול והיונן בה דחתכה מאן וכו' לעולם מקמי דליחתכה דלמא בעידנא דחתכה עדיין לחה היא בשלמא לר' יהושע היינו דאיכא היכירא לצדוקין דתנן מטמאין היו את הכהן השורף את הפרה להוציא מלבן של צדוקין שהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית אלא לר"א אי אמרת בשלמא בעלמא בעינן הערב שמש היינו דאיכא היכירא לצדוקין אלא אי אמרת בעלמא לא בעינן הערב שמש מאי היכירא לצדוקין איכא אמר רב עשאוה כטמא שרץ אלא מעתה לא תטמא אדם אלמה תניא חותכה ומטבילה טעון טבילה ואלא עשאוה כטמא מת אי הכי תיבעי הזאת שלישי ושביעי אלמה תניא חותכה ומטבילה טעון טבילה טבילה אין הזאת שלישי ושביעי לא אלא עשאוה כטמא מת בשביעי שלו והתניא מעולם לא חידשו דבר בפרה אמר אביי שלא אמרו קורדום מטמא מושב וכו'". והיינו שאמרו על כלים הנגמרים בטהרה צריכים טבילה לקודש, אבל לא הערב שמש, ורצו לומר שהוא דלא כר"א שאומר יטביל מיד, דכיון שהוא צריך הערב שמש אז יש הכר לצדוקים אבל אי לא היה צריך הערב שמש לא היה הכר לצדוקים, ועל זה אמרו שבאמת בכלי הנגמר לקודש לא צריך הערב שמש, וכאן עשהו כטמא שרץ, וכדי שיטמא אדם עשהו כטמא מת בשביעי שלו, ואין בזה החסרון שלא חידשו דבר בפרה כיון שהוא כבר טמא.

והנה רבנו תם בתוס' עירובין כז חידש, שזב היושב על כלי שהוא אינו ראוי למשכב ומושב ולא נגע בו, הרי הוא ראשון לטומאה ואינו טהור גמור, ומה שאין כן לשאר הראשונים שהוא טהור לגמרי. ויש להקשות על דברי ר"ת מכאן, דכאן מבואר שלא חידשו דבר בפרה והיינו שלא אמרו שיהא דבר שהוא טהור לגמרי שיהא בו טומאה, וא"כ לרבנו תם שכה"ג יש בו טומאה א"כ לא חשיב חידוש לגבי חטאת, וכמו כן אי היה הנדון לגבי מה שהוא לא אב הטומאה וטהור לגמרי מובן הגמ' שאמרה יצא זה שאומרים לו עמוד, אבל לפי רבנו תם כיון שיש עליו סוף סוף טומאה כל שהיא מה היו צריכים לומר שיצא זה שאומרים לו עמוד הרי כלפי זה אין שום סיבה לטהרה, וצע"ג.

עוד יש לעיין בדבריו מהתוספתא הובא בר"ש פרה פ"ח: "זב שישב ע"ג אבן מסמא אוכלין ומשקין שתחתיו טהורין משכב ומושב שתחתיו טמאין הרי זה אומר מטמאין לא טימאונים ואתה טמאתני", והיינו שהיה זב שהיה יושב על גבי אבן גדולה, אינו מטמא אוכלין ומשקין שתחתיו, כיון שהם אינם מטמאים במדרס ולא באבן מסמא, אבל אי היה משכב ומושב מטמא באבן מסמא והם טמאים והם אב הטומאה. ואי היה משכב ומושב והיו מתחתיו אוכלין ומשקין ונגעו במשכב, הרי הם אומרים למשכב, מטמאין, היינו הזב שישב על האוכלין לא טימא אותם, ואתה, שאתה טמא מחמת משכב הזב מטמא את האוכלין בנגיעה. אמנם לפי דברי ר"ת, צ"ע, אמאי נקטה המשנה משכב ומושב היה יכול לנקוט גם כל כלי. ועוד יש להקשות הרי אי הכלי הוא ראשון אמאי אין האוכלין ומשקין הוי ראשון עכ"פ מידי דהוי כלי שאינו ראוי לישיבה לפי רבנו תם, וצע"ג, ואולי יש לחלק בין אוכלין לכלים, אבל בדרך כלל כלים חמירי מאוכלין לענין טומאות הזב, ועוד דלא נזכר חילוק זה בדבריו.

מקצת דיני יד ושומר

הרב נתנאל יחזקאל רותם

א. ידות האוכלין, שהוא כל עוקץ וזיז מהפרי שאינו נאכל אגב הפרי¹, ומחובר לו ונצרך לו, מכניס ומוציא טומאה, דאם נגעה טומאה ביד האוכל האוכל נטמא, ואי היה אוכל טמא ונגע אוכל אחר או משקה ביד האוכל הרי הוא נטמא.

ב. שומר האוכלין, שהוא קליפה או עוקץ שאינם נאכלים, ומגן על הפרי מהתיבשות או ממשמוש הידיים או מרקבון, מכניס ומוציא טומאה כמו יד, אך גם מצטרף להשלים לשיעור האוכל, דאם היה פחות מכביצה אוכל ועם השומר הרי הוא כביצה, ונטמא, מטמא אחרים.

ג. אין שומר למה שהוא מטמא טומאה חמורה אלא רק לאוכלין המטמאים טומאה קלה². אמנם יש יד לטומאה חמורה. ושומר של המטמא טומאה חמורה מטמא כדין יד.

ד. דנו האחרונים אי ידי מקבל טומאה ממש עם האוכל³ או שהוא רק מעביר טומאה מהמטמא לאוכל. ודנו בזה בין באוכלין בין בנבלה ובין בכלים⁴.

א. דאי היה נאכל אגב הפרי הרי הוא טמא מחמת מה שהוא נאכל עימו והוא גם מצטרף לשיעור וכמו תבלין שהוא עצמו אינו אוכל אבל הוא מצטרף לשיעור.

ב. ריש העור והרוטב. ובסוגיא ריש טהרות ישנו נידון לגבי שומר בדבר שעתיד לטמא טומאה חמורה, שכעת הוא ראשון לטומאה מחמת עתידו האם יש בו דין שומר, והוא נבלת עוף טהור שאין לו טומאה מחמת עצמו אלא רק מחמת שיטמא בעודו בבית הבליעה של אוכלו, אמנם כעת הוא ראשון לטומאה מחמת דין סלט⁵ ח, ויעוין שם ברא"ש [פ"א מ"ג] שכתב שיש בו דין שומר, אמנם בא"ר שם באר אחרת בסוגיא ואין בזה דין שומר, ובאר דבריו החזון איש טהרות א' ס"ק ה': "ואפשר שאין דין שומר אלא אם היה בשעת קבלת הטומאה אבל פחות מכביצה שנטמא ואח"כ חיבר עליו שומר [לא מש"ל באמת שאין שומר בידי אדם חיבור אלא לדוג' נקטינן ליה] אין שומר זה משלים כמו שאם חיבר לו אוכל גמור טהור שאין משלימו".

ג. חזון יחזקאל בהוספות בסוף תוספתא קרבנות, וכן הקה"י והמקד"ד, יעוין בדבריהם מה שהביאו כמה נפק"מ בזה. ולכא' היה נראה דפליגי בזה הראשונים, דלשון הר"מ בפ"ה מ"מ ריש עוקצין: "וזה ענין אומרם מיטמא ומטמא כלומר שהיד מיטמא כשנטמא האוכל ויטמא האוכל כשיטמא היד" ונראה מזה שכאשר האוכל נטמא היד נטמאת גם כן וחשיב דבר טמא, ובר"ש כתוב מטמא מכניס טומאה ומוציא טומאה, ומשמע שאין היד עצמה נטמאת. [אך ראה זו היא מלשון הראשונים בלבד ולא בתוכן דבריהם, ואפשר שכוונתם חד].

ד. דווקא ביד שייך לדון כן, אבל בשומר באוכלין כיון שהוא מצטרף לשיעור הרי הוא כאוכל [ובתוס' בהעור והרוטב דנו לגבי בא לכלל מגע בדין שומר האוכלין וכתבו שמהני אפי' אי לא בא לכלל מגע כיון דכתב בקרא כדרך שני אדם מוציאים לזריעה והוא יחד עם השומר, אמנם בלב אריה שם כתב שכיון שהשומר הוא אוכל ממש הרי הוא בא לכלל מגע. ובשומר דנבלה, הדברים מפורשים בגמ' חולין קכט: "אמר ליה רב פפא לרבא הא דתניא חלב נבלה בכפרים צריך מחשבה והכשר טומאתו אגב כוליא לאו דא' דאי ס"ד דא' מצינו לאוכל שמטמא טומאה חמורה, כשימש מעשה עץ שימש". והיינו דאיתא שם לעיל דכל שסופו לטמא טומאה חמורה לא צריך הכשר, וזאת נלמד מזרעים שמה זרעים שאין סופם לטמא טומאה חמורה צריכים הכשר אף כל שאין סופו לטמא טומאה חמורה צריך הכשר, והכוליא עצמה היא נבלה ומטמאת כנבלה ממש, והחלב העוטף אותה הוא אינו נבלה שאין חלב מטמא משום נבלה, והנוגע בה טמא כמו נוגע בנבלה מחמת שהחלב הוא שומר שלו. ושנינו שחלב בכפרים צריך הכשר, וא"כ היה בדין שאין החלב מטמא טומאה חמורה, דהרי צריך הכשר, ולכן אמר רב פפא לרבא שמה שחלב מטמא אגב הכוליא הוא אינו מדא' אלא רק מדברי סופרים, דאי היה מדא' לא היה צריך הכשר שהרי סופו לטמא טומאה חמורה. ודחתה הגמ' כשימש מעשה עץ שימש, והיינו שגם לאחר מחשבה על החלב שיהיה אוכל אין מה שהוא אוכל ענין למה שהוא שומר לנבלה שהם שני שמות, והשם של טומאת אוכלין שבו הוא איננו השם טומאת שומר לנבלה שבו, וכלפי הנבלה אנו דנים כאילו היה עץ בעלמא וגם עץ בעלמא מעביר טומאה, וכל מה שאמרו שזרעים אין סופם לטמא טומאה חמורה היינו בעצמן בתורת אוכל ואז אינו צריך הכשר, וזה לא משכחת ליה, אבל אי הוי משם אחר לא. ובכלים לא שייך לדון ענין שומר אלא רק דין יד, דבאוכלין שיש לו שימוש אחד והוא אכילה, התחדש בדין ידות שגם מה שלא משמש לאכילה הרי הוא טמא, אמנם בכלי, מה שהוא טמא הוא מחמת שעומד להשתמשות האדם, ושימוש בכלי משוכלל הוא בכלל הכלי, וכגון שסיבה של הטומאה הוא מחמת הבית קיבול וגם יד אינה בית קיבול מטמאת, אמנם, שומר בכלים אין הוא עושה מלאכה עבור בעל הכלי אלא עבור הכלי עצמו, ואינו שימוש האדם ולכן טהור. וכן נראה מהמשנה כלים פ"ג מ"ה, במי שעשה חיזוק לכלי וכן להידוק הקרויה שנחלקו שם התנאים ולא דנו בדין מדין יד או שומר.

ומבואר שמה ששומר של נבלה הוי טמא הוא טמא ממש ולא רק מעביר טומאה, דרצתה הגמ' לומר שטומאתו לאו דא' והוא מחמת דהוי טמא ממש ולא רק מעביר טומאה, וע"ז דחתה גמ' שמעשה עץ שימש ואין הוא טומאת אוכלין, אבל הא מיהת למדנו מזה לכל שומר שהוא חפצא דטומאה. והגם שהגמ' מייירי בשומר של נבלה, ה"ה ידות דינם שווה לענין זה דמבואר בגמ' ריש העור והרוטב ששומר לטומאה חמורה הוא בא מק"ו דיד, וכל מה שצריך פסוק הוא רק לענין צרוף ששייך רק בטומאת אוכלין, וא"כ מוכח שגם יד עצמה מקבלת טומאה.

ה. במשנה כלים פ"א מ"ג מבואר לגבי טומאה ישנה בכלי מתכות שהעושה כלים משברים של אוגני כלים ואזני כלים הרי הם טהורים. וברא"ש שם: "דלא חיישינן בכל הני שמא מכלי טמא באו ויחזרו לטומאתן ישנה דכל הני לא נראו לקבל טומאה לעולם כך פרש רבנו שמשון וכולהו ניחא לי בר מאזני כלים שהם מגוף הכלי והם ידות הכלים ויד מוציא ומכניס טומאה כדאיתא בריש פרק העור והרוטב וא"כ למה לא ניחוש להם לטומאה ישנה ואפשר כיוון שטומאה ישנה דרבנן לא גזרו אלא על כלי הנעשה מגופו הטמא ולא מידות הכלי", ולכא' מוכח מכאן שבידות הכלים יש סיבת טומאת כלים גם לענין חזרת טומאה ישנה, וא"כ היד עצמה טמאה, דמה שבעבר העבירה טומאה אינו סיבה לטומאה ישנה, ויש לדחות דיתכן דבמסקנת דבריו סובר שבאמת אין בהם טומאה אלא רק מעבירים, ועוד דיש לחלק בין ידות דכלי מתכת לשאר הכלים דסיבת טומאתם

ה. נחלקו בגמ' אי יש יד להכשר. אבל יש שומר להכשר.

ו. אי אכל פחות מכביצה אוכלין טמאים, והשומר שלהם משלים לשיעור כביצה נטמא גופו כדין האוכל אוכלין טמאים.

ז. יד ושומר שנפרדו מהאוכל אפ' לאחר שנטמא הרי הם טהורים.

שונה [דכ"מ טמאים מכל דבר אשר יבוא באש ואפ' פשוטים ומשא"כ שא"כ] והיד היא בכלל הכלי, ועוד יש לחלק בין טומאה ישנה דיתכן שהוא טומאה המתחדשת על הכלי ולא חזרה ממש של הטומאה, וא"כ יתכן שהגזרה היתה גם על דבר שהוא לא ממש טמא [וכנראה שנחלקו בסברא זו הר"מ והראב"ד בפ"ב מהלכות כלים ה"ג יעו"ש].

ו. בגמ' חולין קיח: "אמר רב חייא בר אשי אמר רב יש יד לטומאה ואין יד להכשר ורבי יוחנן אמר יש יד לטומאה ולהכשר וכו' אי בעית אימא קרא מר סבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו וכו' ואי בעית אימא סברא מר סבר הכשר תחלת טומאה הוא [ולכן יש יד להכשר כשם שיש יד לטומאה] ומר סבר הכשר לאו תחילת טומאה הוא, ויש לעיין, דעיל שם אמרו דאוכל לפני הכשר כתנור שלא נגמרה מלאכתו דמי, ונראה מזה שהוא שדין הכשר הוא כגמר פירי, וא"כ קשה למ"ד הכשר אתחלתא דטומאה. וע"כ צ"ל שאין כוונת הגמ' במה שאמרה שכתנור שנגמרה מלאכתו דמי שענין הכשר הוא גמר פירי, אלא לומר שאי אפשר ללמוד מאוכל לשאר כיון שצריך שיקדם לו הכשר לא דנים בו דיני טומאה לפני כן והיא גריעותא בלפוטא, ולא גדר בפרשת הכשר. כמו כן יעוין בספר החינוך שכתב שם הענין שהכשר הוא גמר פירי לא הביא את הגמ' הזו, וכן הרשב"ם על התורה הביא טעם זה לתשובת המינים, [ומה שמצינו בכמה מקומות ענין הכשר כאילו הוא גמר פירי כמו שחיטה מכשרת וכן חיבת הקודש ועוד רבים, נראה שהוא רק גדר מדרבנן, אבל ביסודו אין הוא גמר פירי, אלא דין שכל שלא בא עליו מים לא דנים בו טומאה].

ז. כתבו תוס' חולין לו שכ"ע מודו שיש שומר להכשר, והביאו זה מפרה שהעבירה בנהר ועדיין משקה טופח עליה שמבואר שהיא מוכשרת במגע המים בעור, והביאו לרש"י שס"ל ששנפל מהעור לבשר ולא ע"י הכשר העור ולמדו ברש"י שאין שומר להכשר. והראשונים אחרים הביאו שיש שומר להכשר מהא דקרא כל זרע זרוע אשר יזרע שמשם לומדים שומר שמיידי קרא בהכשר דלעיל מיניה וכי יותן מים וכו'. ובמשנה במכשירין פ"ו כל הביצים בחזקת טומאה מפני שהמוכרים ממשמשים בהם בידים לחות, ואי לא הוכשר טומאה מנא ליה, וע"כ שהוכשר ע"י הקליפה שהיא שומר. [ויש לישב שגם רש"י ס"ל שיש שומר להכשר אלא שפרש כן מדיני התלישה של המים ולא מדיני שומר, כנראה בסוגיא שם].

ח. ר"מ הטו"א ריש פ"ה: "אם היה שומר הרי זה מצטרף לכביצה ולחצי פרס". וכן הוא שם לגבי שומר של עוף והוא הכנפיים והנוצה שהם מצטרפים לפסול את הגוויה. ובמשנ"א ריש עוקצין כתב המקור לר"מ שהוא מפני שהם מצטרפים לטמא טומאה קלה, ופסול גויה הוי בכלל טומאה קלה. ויש לעיין, הרי שומר אינו ראוי לאכילה וא"כ מה בכך שאכל את השומר הרי הוא לא אוכל ואינו ראוי לאכילה ואיך ע"י זה יהיה חשוב כאילו הוא אכל שיעור של אוכל טמא. ונראה, שכיון ששומר הוי כאוכל עצמו חשוב כאילו הכל טמא וחשיב כאילו הכל היה אוכל, והיינו שכדי לפסול את הגוף צריך שיהיה חפץ שהוא טמא בטומאת אוכלין ואי אכלו נפסל גופו. ולכא' לפי מה שנתבאר בלשון הר"מ שיד היא נטמאת ביחד עם האוכל, א"כ אמאי אי אוכל ליד לא מצטרף לפסול גוויה הרי גם היד טמאה לפי צד זה. ונראה שהגם שיד טמאה מ"מ אין דנים כאילו היד היא טמאה כאילו היתה אוכל אלא שהיא טמאה לענין חשיבות עצמה שהיא דבר טמא, אבל אין הכוונה שהיא אוכל טמא. ועל דרך משל לו יצויר שיבלע אדם כלי טמא שיש בו חצי פרס לא יפסל גופו, שכדי שיפסל גופו צריך שיאכל אוכלין טמאין דווקא ולא כל דבר טמא. ט. בדין יד, הוא משנה בריש עוקצין, ובדין שומר, כתב הר"ש בפ"ג דטהרות סוף משנה ג': "דאע"ג דאין משקה הנבלע באוכל מקבל טומאה עימו משלים הוא את שיעורו דכוותיה אשכחן בסמוך בכזית מן המת ומן הנבלה שהתמעטו בחמה והניחן בגשמים ותפחו דגשמים המובלעים משלימין לשיעורו ועוד אשכחן בפרק העור והרוטב דשומר טמא ומטמא ומצטרף ואי שקיל ליה טהור". ובספר חזון יחזקאל [שם] כתב ששומר לאחר שנפרד מהאוכל כל זמן שהוא ראוי לאכילת כלב לא פקעה הטומאה ממנו [ואי היה קשה כקליפת אגוז ונפרד טהור שגם אי היה אוכל גמור ונתקשה], ושאינה זה מדין יד שיד כל זמן שאינה מחוברת כיון שהיא לא מצטרפת לשיעור לא הוי כאוכל ממש מה שאין כן שומר. ונראה מדבריו שהוא הבין שמה ששומר מצטרף הכוונה שהוא נהיה לאוכל ממש, והנה בר"ש מוכח דלא כדבריו, אלא ששומר שחילקו טהור לגמרי, ועוד, דלעיל נתבאר שהחידוש של שומר הוא רק בשומר כזה שאינו נאכל אגב אוכל שאי היה נאכל לא היה צריך להגיע לחידוש של שומר, וא"כ כיון שגם בדברים שאינם אוכל כגון תבלין והרוטב וכו' אי נפרדו מהאוכל טהורים [כן כתב הרש"ש פ"ב דטב"י מ"ז וכן החזו"א עוקצין ו' א'] אפ' אי היתה להם טומאה והיינו מחמת שאינם חשובים לאוכל ממש אלא רק מצטרפים לשיעור, ולכא' אם הדברים הנאכלים ממש אי נפרדו לית להם טומאה א"כ כ"ש שומר, והיינו שגם אי שומר הוי אוכל לא יכול להיות יותר אוכל מהאוכל עצמו אלא רק מהטפל לו, וכיון שכן דין הוא שאי פרדו יהיה טהור.

בדין טהרת זריעה הרב מנשה שמעון אסולין

בגמ' חולין קיח: וכשם שאין מק"ט אלא לכשיתלשו כך אין מקבלים הכשר עד שיתלשו, וברש"י: "וכשם שאין זרעים מק"ט אלא לכשיתלשו כדאמרין בת"כ (שמיני פ"י) אם אתה אומר מחוברים טמאים טמאת את הכל שאין לך מחוברים שאין שרצים מצויים אצלם". ובתוס' שם ד"ה כשם: "וא"ת אדרבה יותר ראוי לתלות טומאה בהכשר במה שאין מטמא זה תלוי בהכשר דמעקרא לא הוכשרו וכ"ת דאפשר באילן מלא פרות שנתלש והוכשר וחזר ונטעו א"א לומר כן דהא כשחזר ונטעו בטל ליה הכשר שאפ' טומאה בטלה כדאמרין גבי ג"ת וי"ל דפשיטא ליה וכו'". ע"כ.

שיטת רוב הראשונים והפוסקים, דהגם דמהני השקה למים שאובין ומים טמאין להכשירם ולטהרם ע"י השקה, אולם לא מהני השקת מי גשמים במעין בכדי להחשיבם כמי מעין, וא"כ עלינו לברר איך מהני למלאות מי חטאת ממעין שיש בו מקצת מי גשמים, ופשטות מבואר דדוקא ברבו נוטפין על הזוחלין א"א למלאות מזה המעין, אולם כל שיש רוב מים זוחלין, אפשר למלאות מזה המעין, ונקושת הראשונים בנדרים מ., וכי נהר פרת יפסל בשביל ג' טיפין מי גשמים, והנה בשלמא לטבילה אין המעין נפסד בשביל ג' טיפין דאמרינן דמין במינו אינו חוצץ ועל כן נחשב כטובל במעין, אולם גבי מי חטאת דמ"ח נפסלים בכל שהוא מי תערובת, צ"ע מ"ט אין נפסלים במיעוט מי גשמים שבאו למעין, [אלא דנחלקו הראשונים אי מי תערובת הוי פסול דאורייתא, עיין בתוס' זבחים ע"ט: ד"ה "תנן התם", ובחן נתן שם, עיי"ש]. ויש לבאר דהטעם הוא דאפשר למלאות מי חטאת, משום דבטלו המיעוט מי גשמים ברוב מי המעין, דבמעין בטלין הם וע"כ אין פוסלים, ודוקא לאחר שמילא בכלי פוסלים משום מי תערובת, ועל כן וכשמלא מ"ח מן מעין לא אמרינן דחוזרים ונעורים מי התערובת לפסול המ"ח.

אמנם יש לעיין בזה, דהנה הראשונים כולם הקשו מ"ט מעין שרבו נוטפין על הזוחלין נפסל לטהר בזחילה, דמה בכך דלא עלתה השקה למי הגשמים להיחשב כמי מעין, מ"מ נימא דקמא קמא בטיל ויתבטלו מי הגשמים במי המעין, ותיצרו דכל שדרכו ליגדל וגדל בלי הפסק לא אמרינן קמא קמא בטיל. והנה יש לחקור בהא דדרכו ליגדל לא אמרינן קק"ב, האם הפשט דליכא דין ביטול כלל, או דלמא איכא ביטול כל זמן דהוי מיעוט, אלא דאמרינן חוזר וניעור כשנתרבה המיעוט על הרוב. עיין בחידושי הגר"ז זבחים ע"ז: דהוכיח מדברי התוס' שם ד"ה "וראין", דבמערה בשפע לא אמרינן ביטול כלל, דאל"כ כאשר מערה דם הפר לתוך דם השעיר, יפסל משום דין דיחו, דמתחילה כשבא דם הפר לתוך השעיר נתבטל, ע"כ דבמערה בשפע לא אמרינן קק"ב כלל, אולם נראה דבתוס' בב"ק ק; מוכח לא כן, דכתבו בשם ר"ת דב"א לא אמרינן קק"ב, אלא רק במפסק פסוקי, והוסיפו דמה דאיתא בפרק התערובת, דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם כשר, וקאמר בגמ' לא שנו אלא כשנפלו מים לתוך דם אבל דם שנתערב במים ראשון ראשון בטל, והטעם שלא אמרינן חוזר וניעור, היינו משום דאיכא דיחוי בקדשים, והוכיחו מפרק כיסוי הדם דלענין כיסוי הדם שנתבטל ברוב מים ואח"כ נוסף דם חוזר וניעור אבל בקדשים פסול משום דחוי, ע"כ. והנה עד כמה דגבי כיסוי הדם מבואר בתוס' דחייב לכסות ע"כ דאיירי בב"א ולכן חוזר וניעור, וע"ז כתבו תוס' דגבי קדשים הוי ליה דיחוי, הרי מבואר דהגדר דבב"א הוי ליה חוזר וניעור ולא דכלל לא בטל. וא"כ צ"ע לדברי התוס' מ"ט אין מ"ח נפסלים משום מי תערובת והרי המי גשמים לא נתבטלו במעין.

וביותר יש לעיין, דהנה בטעם הדין דלא אמרינן בדרכו ליגדל קק"ב, נאמרו כמה דרכים, עיין ברשב"א שבת סה; ובביאור הגר"א [יור"ד ס' צ"ט ס"ק ט"ו בסופו], דביארו משום דהוי כבאו בבת אחת, אולם ברא"ש בנדרים נז; ביאר דמיעוט שדרכו ליגדל לא בטל גם אם לא נתרבה לבסוף, משום דחשוב הוא ואינו בטל [עי"ש דהוכיח כן מכלאים, וצ"ע, ואזיל כשיטת הרמב"ן ב"ב ב. ודוק]. וא"כ צ"ע טובא דאין ממלאים מ"ח ממעין דהגם דלא נתרבו מי גשמים, מ"מ כיון דדרכם של מי גשמים להתרבות במעין, אינם בטלין כמו שביאר הרא"ש בנדרים דף מ., וא"כ הוי ליה מי תערובת ויפסלו, וצ"ע.

ובאמת במהרי"ט יור"ד י"ח ד"ה "השתא", כתב דדוקא מעין שאין בו תערובת כלל של מי גשמים כשר למלאות ממנו מ"ח, אולם שיטת רוב הראשונים אינה כן, וכן מוכח מהרבה דוכתי ואכמ"ל.

נדה דף נ' ע"א מתני' כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין ויש שמטמא טומאת אוכלין ואינו חייב במעשרות. ופרש"י דהטעם דכל שחייב במעשרות מטמא טו"א דאין לך חייב במעשר אלא אוכל, ולמדו הראשונים דע"כ אי מצינו דבר שחייב במעשר ע"כ דמטמא טו"א, ומשו"ה הקשו בתוס' דבחולין דף ו' משמע דתבלין חייב במעשר וא"כ ע"כ דמטמא טו"א ובחולין דף ק"כ ע"א מבואר דתבלין אינו מטמא טו"א, וכן תמהו מפלפלין דמבואר בנדה דף נ"א ע"ב דפלפלין אינם מטמאים טו"א ומ"מ בעירובין דף כ"ח מבואר דפלפלים חייבים במעשר ויעויין בתוס' יומא דף פ"א ע"ב ועירובין דף כ"ח ע"ב ובר"ש עוקצין פ"ג מ"ה שהאריכו בזה, ומ"מ מבואר להדיא בראשונים דמוכח ממתני' שכל שחייב במעשר חשיב אוכל ומטמא טו"א.

ומעתה צ"ע בדברי הרמב"ם דפירש הא דתנן בטב"י פ"א מ"ה השעורה והכוסמת בזמן שאינם קלופים התיאה והחלתית והאלום וכו' טהורין באב הטומאה ואין צריך לומר בטבול יום דברי ר"מ וחכ"א טהורים בשבול יום וטמאין בכל הטומאות, ופירש הרמב"ם הטעם דכל אלו הדברים אינם מאכל אדם ואינם ראויים לאכילה, וכל שאינם ראויים לאכילה אינם מק"ט, ולכן לר"מ טהורים, וחכמים ס"ל דלגבי שאר טומאות החמירו דמק"ט ולא לגבי טב"י, וכן פסק פ"י מטו"א הל' ח' וצ"ע דטב"י אינו פוסל אלא תרומה, ומהא דדנה המשנה שיפסל בטב"י ע"כ דחייב בתרומה, וא"כ אמאי אינו מק"ט והא כל שחייב במעשר מטמא טו"א ויעויין מקד"ד סימן מ' סק"ב שעמד בזה.

ובישוב דעת הרמב"ם נראה לומר דהנה יש להקשות עוד בדעתו דפסק בפ"ב מתרומות הל' דכרשינים אע"פ שאינם מאכל אדם הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון חייבים בתרומה ומעשרות, ובפ"א מטו"א הל' ט' פסק דכרשינים אם ייחדן למאכל אדם מתטמאין טומאת אוכלין, והיינו דבלא יחוד אינם מתטמאין טו"א, וצ"ע הא כל שחייב בתרומה ע"כ דחשיב אוכל ומתטמא טו"א גם בלא ייחוד [ועיין במעדני ארץ הל' תרומות פ"ב הל' ב' משכ"ב]. וע"כ צריך לומר דס"ל דכל הך כלל דכל שחייב במעשר מטמא טו"א, היינו דע"כ דבר זה חשיב אוכל וכל שחשיב אוכל שייך בו טו"א, אמנם ודאי דשייך שיהיה חייב במעשר ועדיין לא יקבל טומאת אוכלין, דהא לגבי טומאת אוכלין, בעינן שיהא מיוחד למאכל אדם וכל שאינו מיוחד למאכל אדם אע"פ דראוי למאכל אדם, אין זה מספיק לקבלת טומאה, וכדתנן בעוקצין פ"ג מ"א דדוקא אוכל המיוחד למאכל אדם מקבל טו"א, וכ"ה ברמב"ם בפ"א מטו"א הל' א', ויעויין בתוספות במנחות דף ס"ט ע"א (ד"ה דבלע) דחידש מכוח זה דיש אוכל שנפסל מתורת אוכל לגבי קב"ט, ומ"מ לענין איסור חשיב אוכל וחייב על אכילתו, ומעתה ה"ה לגבי חיוב מעשר, כל מה דאמרינן דכל שחייב במעשר מטמא טו"א, היינו שדבר זה חשיב אוכל, אבל עדיין שייך לומר דלגבי טומאה צריך תיקון או מחשבה, וכ"ז שלא חשיב עליו לא יקב"ט משום דלא חשיב מיוחד לאדם.

ולפי"ז יתבאר שיטת הרמב"ם דהא דתנן דהשעורה והכוסמת לא מקב"ט הטעם דחסר בה עדיין תיקון שמחמתו לא חשיבה מיוחדת למאכל אדם, וממילא אין זה חיסרון אלא בק"ט ולא בחיוב מעשר, וזהו נמי הטעם בכרשינים דאע"פ דחייב בתרומה מ"מ לגבי טומאה בעינן שייחוד אותם למאכל אדם, משום דכל שלא יחדן לא חשיבא אוכל המיוחד לאדם. [ועיין במרומי שדה נדה דף נ' שיצא לידון בדבר חדש, דכל הך כלל מיידי בחיוב תרומה דאורייתא ולא בחיוב דרבנן].

והיינו, שבה"א ס"ל לתוס' שמה שאין טומאה במחומר הוא מפני שלא הוכשר, ולבסוף מסקי שהוא מטעם הת"כ. והנה כתבו תוס', שא"א לומר שמיידי באילן שחזר ונטעו ובכה"ג יהיה הפרי מוכשר במחומר ולא יק"ט במחומר ויתישב דברי הגמ' שמתלא תלי דין טומאה בדין הכשר, דהא כשנטעו בטיל ליה טומאה וכ"ש הכשר. ומבואר מדברי תוס' שאפשר שיהא דין הכשר במחומר, והיינו שכל מחומר יקבל הכשר אבל אם נטעו עציץ מוכשר יתבטל ההכשר.

ועולה מדברי תוס' שמה שמועיל בשתילי תרומה שזרען לבטל טומאתם איננו מפני הדין שמחומר לא מק"ט וכעת שזרען הם מחומר, דא"כ מה הפרש יש בין הוכשר במחומר להוכשר בתלוש וזרע הרי בשניהם כעת הפרות מחוברים. אלא הטעם שמועיל זריעה הוא מפני שאין הוא אותו פרי שהיה מקודם, ודמי בזה לפנים חדשות שבאו כעת בזריעה ולכן טהור.

וכן הוא בר"ש פ"ב דטב"י דמייתי לתוספתא שחומר באוכלין שאין להם טהרה מטומאתם משא"כ במשקין וז"ל שם: "אבל משקין שנטמאו יש להם טהרה ע"י השקה במקוה וכו' ואי משום דמשכחת נמי טהרה לאוכלין כגון חיטים שנטמאו וזרען בקרקע כיון דאשרוש כחיטי אחריני חשיבי" ע"כ. והיינו שאפ' שבמשקין מועיל השקה מטעם זריעה אין הוא דומה לאוכלין, שבאוכלין ל"ח שיש טהרה לאותם חיטים, אלא שהחיטים הללו הם פנים חדשות שלא היו מקודם וכדברי תוס'.

ובגמ' פסחים לד. מייתי להא דתנן בתרומות שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהורים מלטמא ואסורים מלאכול. ופריך ומאחר דטהורים אמאי אסורים מלאכול. ונאמרו שם כמה תרוצים רבה אמר שאסורים לזרים ורב ששת אמר שנפסלו בהסח הדעת ולבסוף ר' ירמיה אמר שכשם שאין זריעה להקיש במי החג שנטמאו שלא מועיל להם השקה רק גם אין זריעה לתרומה.

ופרש"י שם כשהשתילים טהורים "שחבורן לקרקע בטלו מתורת אוכל" והיינו שאין עליהם שם אוכל במחומר. ולקמן פרש שלא מועיל למי החג השקה "דמים סלקא להו השקה דזו היא זריעתן משעברו עליהם מי המקוה ונעשו חיבור ובטלו" ומבואר דכל ענין השקה הוא ביטול לקרקע והוא המבטל מהם את הטומאה [ומה שלא מועיל השקה בשאר משקין כגון יין פרש"י בחולין כה מפני שטעמא לא בטיל והיינו שכל שהטעם ניכר תו לא חשיב בטל לקרקע]. ומבואר ברש"י שמה שיש טהרה במחומר הוא מפני שאין עליהם שם אוכל ואפשר שהוא הבאור בדברי הת"כ שכה"ג ל"ח אוכל. והיינו שגה"כ שמחומר לא מק"ט וכה"ג שהתבטל לקרקע והיה זרוע מהפסוק.

ומ"מ לפי דברי רש"י שענין זריעה הוא ביטול לקרקע דימיון הגמ' עולה יפה שבשניהם הענין הוא ביטול לקרקע. אבל לפי תוס' שזריעה באוכלין הוא מדין פנים חדשות וזריעה במשקין הוא מטעם השקה א"כ צ"ל שהוא רק משל בעלמא שמפני מעלת תרומה וקדשים לא סמכו לטהרם כה"ג.

במשנה עוקצין פ"ג מ": "הפגין והבוסר ר"ע מטמא טומאת אוכלין וריב"נ אומר משיבואו לעונת המעשרות", והנה מח' היא האם בוסר נאכל או לא, דבטומאת אוכלין כל דבר הנאכל הרי הוא טמא ולא צריך דווקא פרי, ונראה שריב"נ נקט זה לסימן ואינו דין. והנה כל זה הוא באוכל, אבל יש לעיין אי משקה היוצא מהבוסר כגון מזיתים וענבים שלא הגיעו לעונת המעשרות אי משקה היוצא מהם הוא משקה של התורה או שהוא מי פרות בעלמא לכל דיניו.

בגמ' מנחות פה: "אין מביאין אנפקטן ואם הביא כשר" [וי"ג פסול וכן הוא ברש"י מגילה ג.]. ומבואר בגמ' שהוא שמן מזיתים שלא הביאו שליש. וכתב הר"מ בהלכות פ"א ה"ה מטו"א: "זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין ולא מקבלין טומאה אלא הרי הן כשאר מי פירות שהן טהורין לעולם", והוא ירושלמי פ"א דמעשרות ה"ג שכל שלא הביא שליש אינו מכשיר. וכן הוא בתוספתא עוקצין פ"ג: "רבי נחמיה אומר זיתין ובוסר דסחטן עד שלא באו לעונת המעשרות משקה היוצא מהם טהור שאינו אלא שרף". ובגמ' ע"ז כט. "והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין וכו'. ובתוס' ד"ה אי משום אנסוכי: "וגם על הבוסר שהתיר רבינו משולם במגע עובד כוכבים משום דמה שיוצא ממנו נקרא מים כדאמר וכו' הקפיד רבינו תם משום דאין אנו בקיאים מתי קרוי בוסר". מיהת שמענו מכאן שמים היוצאים מהבוסר אינו חשוב יין לענין יין נסך אלא כשאר מי פרות ולא מכשיר, ומבואר מכל הלין שאינו משקה כלל.

אמנם בגמ' שם: "ואם הביא פסול מפני שהוא שרף אמר רב יוסף לא קשיא הא ר' חייא הא ר' ש"ר בר רבי דר' חייא זריק ליה ור"ש בר רבי מטבל ביה". והיינו שלא מביאים שמן שהוא אנפקטן שהוא זיתים שלא נגמרו, אבל אם הביא כשר, והקשו הרי הוא שרף ואינו שמן כלל ואמאי אם הביא כשר, וע"ז אמרו שהיא מח' תנאים אי הוי שמן או לא. וכן משמע ברש"י וברבנו גרשום ובתוס' שזה הנידון. ולפי דרך זו צ"ל שמשקה היוצא מזיתים שלא הביאו שליש הוא מח' תנאים, וכל מה שנתבאר לעיל הוא אליבא דחד תנא.

ומה שיש להקשות על גוף דברי הגמ', דאין מוכיחים שלא חשיב משקה מהא דרבי חייא זריק ליה או מטבל ביה, הרי גם אי היה שרף היה יכול לטבל בו, ומה עושה מה שהוא מטבל בו למהוי שם משקה. ועוד יש להקשות מדברי הר"מ אהדדי, דלעיל הובא שמשקה היוצא מזיתים וענבים שלא הביאו שליש אינו משקה כלל והוי כמי פרות, אבל לענין אי הביא למזבח כשר בדיעבד, דז"ל בפ"ד מאיסורי מזבח: "או שמן שהוציאו מזיתים שלא בשלו אלא עדיין הם פגין כל אלו לא יביא. ואם הביא כשר", ואי הוי משקה א"כ היה לו להכשיר ואי לא הוי משקה א"כ אמאי מהני מה שהוא משקה למהוי כשר למזבח. וכן הקשה הקרן אורה שם בסתירת דברי הר"מ.

ונראה שמחמת כן למד הר"מ מהלך אחר בדברי הגמ', והיינו שיש לחלק בין שמן זית שלא הביא שליש לבין שמן שבא מזיתים שלא בשלו כל צרכן, והיינו שזה ודאי ששמן לפני הבאת שליש אינו שמן כלל, וכי פליגי באופן כזה שהוא כבר הביא שליש ואינו בוסר אלא שהוא אינו מובשל כל צורכו, והנדון כאן אין הוא על שהם שמן שיש בו אלא בדיני הקריבהו נא לפחתך, דהשאלה היא האם הוי מר ואינו ראוי או שמ"מ הוי ראוי, ולזה הביאו ראיה, דאי מטבל ביה א"כ חשיב ראוי ואין בו משום הקריבהו נא לפחתך, אמנם אי זריק ליה א"כ אינו חשוב כלל ולא מהני ביה ואית ביה פסולא של

הקריבהו. ולכן כתב הר"מ שמ"מ בדיעבד כשר לגבי מזבח, מפני שחשיב שמן. אמנם מה שעדיין שישאר קשה גם לפי מהלך זה הוא, שהגמ' הביאה ראיה מפני שהוא שרף ולא הוי שמן כלל, אמנם נראה שהראיה היא שכיון ששמן כזה שלא התבשל הוא שרף א"כ אין טעמו מתוקן כלל ולא מהני אפ' להטביל בו וא"כ יש בו פסול הקריבהו, וע"ז אמרו שאפ' שאי הוי שרף מ"מ טעמו אינו גרוע, ולעולם לא מייירי בשמן שלא הביא שליש. ויש להביא ראיה לזה מפה"מ שם במנחות דכתב: "אנפקינון מה שקורים הרופאים שמן ההוצאה וכו' והוא מר בטעמו", ולכא' אי היה הנידון בגמ' אי חשיב משקה או לא מה ענין מה שהוא מר או לא הרי אי הוי משקה לא היה מהני מה שהוא אינו מר וכמו שנתבאר לעיל, ונראה מזה שזה הנדון בסוגיא אי מר הוי כשר או לא וזה מחמת הקריבהו נא לפחתך וכמו שנתבאר.

נר חנוכה בכלי שאינו מסומך

מה דאי' הנידון בענין הדלקת נר חנוכה בכלי שאינו מסומך, דהביא דשיטת החס"ל בעי דוקא כלי שעומד בלא סמיכה יעוין שבט הלוי ח"ח סי' קנז' נוקט שלהצד שלא בעיין כלי כחלק מהנר א"כ אפשר ליישב מנהג ישראל דבכה"ג הזכוכית מתבטלת לחנוכה יעו"ש, וכן העירוני דזכוכית עיקר השתמשותו זה ע"י חנוכה וממילא שזה נמצא בחנוכה זה נטפל לחנוכה להיות כחלק ממנה, ואין חשיב כדבר בפנ"ע דבעי סמיכה, והנה יסוד חס"ל יעוין בשו"ת אבני נזר חלק אור"ח סי' תק' דהביא דעת החס"ל הנ"ל וכתב שדבר זה תלוי בספק של המהר"ל בספר נתיבות עולם בסוף נתיב התורה האם הנר נקרא רק השמן הפתילה והאור או שגם הכלי חלק מהנר. ואם ננקוט שהכלי הוא לא חלק מהנר א"כ מאי נפק"מ באיזה כלי נותן השמן והפתילה, והנה לפי"ז יש מקום לדון דאיברא דהיכא דבעי סמיכה הוי כלי אולם אי"ז נר דתנאי נר דיהיה בר הדלקה בלא סמיכה וצ"ע.

מה דאי' בענין טומאת פך השמן על ידי היסט, דהביא דשיטת רש"י שצמיד ופתיל אינו בכלל היסט, ודן לפי"ז אמאי תי' רש"י דהיה הפך בהצנע הלא י"ל דאין שייך מגע כיון דהוי צמיד ופתיל והנה והנה יעוין במהרש"א קידושין מד' ודע שג"י רש"י מהופכת הכא מדהתם ואין לחוש בכך כי כן דרכו לפרש במקום זה כך ובמקום שינה פי' ודו"ק.

הרב מ. אהרון

הלכות כלים הנוגעים לדינא בזה"ז אשר מנאם החשק שלמה (כמובא בגיליון הקודם), יש להעיר דתנא ושייר דנ"מ לעניין טבילת כלים הניקחין מן העכו"ם, דדווקא כלי המק"ט טעון טבילה (כדמוכח בשבת דט"ז דלפינן טו' כלי מתכות מפרשת מדין, וכן מבואר במרדכי שלהי ע"ז ובבהגר"א יו"ד סי' קכ). ומאי שייר דהאי שייר, שייר טומאת כתמים, דלא גזרו אלא בנמצא ע"ג דבר המק"ט כדתנן בנדה נט.

עוד יש להוסיף מש"כ בקונטרס סוד ההדלקה להר"י בן הראב"ד שיש עניין להדליק נ"ח בכלי המק"ט דווקא.

ומש"כ הרב י.מ.צ. לדייק בדעת הגרע"א כהרמב"ם, דמים אינם בטלין ברוב מי פירות, אכן כן הוא להדיא בהגהות הגרע"א על דה"ח (סי' צח).

הרב ד.מ.

בדין מי פרות

בגליון הקודם התקשו דמי פרות אינם מכשירים ולא חשיבי לא אוכל ולא משקה אמאי משתבחת התורה בדבש דא"י הרי זה דבש תמרים שהוא מ"פ, ובפשוטו צריך להבין למה צריך להשתבח דווקא בדבר שהוא אוכל או משקה ולא זעה, הרי אי הדבר טוב בפני עצמו אלא שיש לו דינים שהוא לא חשיב כאילו הוא עיקר הפרי מדוע גרע, וביותר שהר"מ פסק להדיא בפ"א דטו"א דדבש תמרים שחישב עליו לאכילה הוי אוכל, וא"כ ממילא השבח הוא באמת באוכל.

הרב ב.ש.

מודיעין עילית

תגובת הרב ת.א.

מבואר בלשון הר"מ שמה שאין זעה טמאה טומאת אוכלין הוא מחמת שהיא אינה עיקר הפרי והיא כמשקה סרוח, והוא ממש מחמת שאין לו חשיבות, ואי היה לו חשיבות הרי הוא היה טמא כמו משקה היוצא מזיתים וענבים שהוא משקה חשוב ומחמת כן הרי הוא טמא, ואינו חשוב זעת הפרי. ומה שהביא ראיה

מדבש תמרים, מבואר בר"מ שדווקא אי חישב עליו לאוכלין אבל סתמו אינו עומד לאכילה, והוא בדראג של אוכל שטעון מחשבה, ואוכל כזה הוא אינו אוכל מעולה, מיהו יתכן שמצד עצמו הרי הוא אוכל מעולה אלא שאין נהוג לאוכלו, מידי דהוי אנבלת עוף טהור בכרכים שטעונים מחשבה שאין אוכלין אותם מחמת שמצוי להם רוב בשר [רש"י בכורות פ"ק].

הדלקת נ"ח בשמן טמא

במש"כ לדון לענין השמן דנרות חנוכה להדר בשמן טהור, ולדברי הר"ש בשמן קרוש, הנה יש לדחות, דודאי שמן טהור אינו מין שמן, דנימא דבעי' דומיא דמנורה, ואדרבה במנורה נמי כשר שמן טמא, דע"כ בציבור דטומאה הותרה, מדליקין בו [וכדק' גבי נס פח השמן דמקדש].

ובר מן דין, י"ל דאין ענין שמן טהור למה שמצינו בהדלקת נ"ח שיהא דומיא דמנורה, דמצינו בזה א. בהא דאסור להשתמש לאורן, דכ' הר"ן [שבת כא.] דכיון דע"י נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל [עי"ש ברשב"א ובעה"מ ובמאירי, איברא דשא"ר נח' בזה ופי' בה טעמי' אחרים, עי"ש ברש"י, וברמב"ן והרשב"א, ובתורא"ש [שם כב.] ועי' מ"ב תרעג' סק"ח, וע"ע בפנ"י [שם כא:] שהק' לדבר"ן וכ' דע"כ דפשיט"ל להגמ' שאין שום סברא לומר דבעינן דומיא דמנורה, מדלא תיקנו להדליק דווקא בשמן זית כמו שהיה במנורה ע"כ, וע"ע בחת"ס שם ד"ה אמר, ובשפ"א שם ד"ה ואסור]. ב. לענין הדלקה עושה מצוה, כתב הט"ז [תרעה' א'] הטעם דומיא דמנורה [והשיגו בפמ"ג משב"ז סק"א, ובשע"ת סק"א]. ג. בהא דצריך להחליף הפתילות, כ' מאירי [ביה"ב שבת כא.] דאינו מן הדין, אלא דרך הדור ומדמיון נרות של מקדש, וכ"כ הכלבו [סי' מ"ד] ובאורח"ח [הל' חנוכה אר"ה, ובשו"ע תרעג' ד' כ' דא"צ ובמ"ב סק"א]. ד. לענין מותר השמן דנ"ח, כתב הביה"ל [ענה"ת] הטעם משום דבמנורה נפסל השמן שדלק כבר, עשוהו כמנורה [והבירי צ"ע, דהכ"ב נמי לא כ"כ אלא לענין הפתילות עי"ש, ותו דהראשונים כ' דשמן הנשאר ביום א', מוסיף עליו ביום ב' ומדליקו, והוא בשאלתות דר"א כו']. ה. לענין שיעור השמן, כתב המאירי [שבת כא:] דשיעורו שמינית ביצה, ולמדנו ממקדש, וכ"כ במג"א [תרעב סק"ג] בשם שיה"ג עי"ש [ועי' מק"ח תרע' סק"א משה"ק בזה]. ו. לענין נ"ח משמאל, כתב בהג' רא"מ [שבת כב.] דומיא דמנורה שבדרום בשמאל ההיכל, וכ"כ באורח"ח [הל' חנוכה אר"ה]. ז. לענין מקום ההדלקה בביה"כ, בטור [תרעא] דמניחה בדרום, כמנורה שבדרום [ויעי' ש"ב ב"י ובשו"ע ס"ז בהג"ה, ובמ"ב ס"ק מא']. ח. כ' יעב"ץ [מר"ק תרעב'] דבמנורה מצוה שתהא דולקת מערב עד בוקר, ה"ה בנ"ח מצוה מיהא איכא. והנה הצד השוה שכולן, דהוו מענין צורת ואופן ההדלקה, והיינו דמצות 'הדלקה' דנ"ח כ'הדלקה' דמנורה, ולא בדין השמן והפתילות שיהא דומיא דמנורה [איברא דהביה"ל חנוכה, כ' דהטעם דכתבה אין זקוק לה, דגבי מנורה פסלי' במנחות [פח'] דנדשן השמן נדשנה הפתילה עי"ש, וצ"ע].

והנה לענין הדלקת נ"ח בשמן זית, בגמ' [שבת כג.] אריב"ל כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר, דמשמע דאינו אלא ממה"מ, ותו מדאמר אביי [שם] מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דריב"ל, מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי, ומבואר דאף דבשל זית אינו אלא משום דצליל נהוריה, וברמב"ם ובשו"ע השמיטו הך דינא, וברמ"א [תרעג'] כתב דשמן זית ממה"מ עי"ש, והביה"ל [שם] דלענין פסול שמנים לא עשו חנוכה כמנורה עי"ש, וכמבואר בפנ"י וחת"ס דמית' עי"ש, אלא דבדר"מ [תרעג'] דכתב דהמנהג הפשוט להדליק בשעוה כמו בשמן זית, כ' 'אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס' עי"ש.

ונראה דאפי' נימא דמצות הדלקת נ"ח בשל זית דומיא דמקדש, י"ל דהיינו נמי משום אופן וצורת ההדלקה, והוא דכ"כ דהוי

גנוזות הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל

ראש ישיבת עץ חיים ירושלים

הערות שכתב לעצמו דרך לימודו

כלים פ"ט מ"א

מחט או טבעת שנמצאו בנחשתו של תנור נראין אבל לא יוצאין אם אופה את הבצק והוא נוגע בהם טמא. הר"ש בד"ה הבצק הבינוני הקשה למה משערים בבצק והלא לא היו רגילים להדביק את הפת אלא בכותלו של תנור והאש והגחלים והאפר הם היו בנחשתו של תנור עכ"ל. והנה לכאורה אינו אלא שיעור שהמשנה אומרת שמשערין הדבר בבצק אם הבצק נוגע בהן אם ידביקו אותו בנחשתו של תנור כדרך שמדביקים אותו בכתלים לאפות ולכא' י"ל דמ"מ לשון המשנה "אם אופה את הבצק והוא נוגע בהם" משמע שאופה את הבצק כדרכו, ונראה דבאמת יש לדון במה שהמשנה אומרת דין זה בתנור ולא אמרה בסתמא מחט או טבעת שנמצא בנחשתו של כלי חרס, וי"ל בזה ב' דרכים, א', דבאמת ה"ה בשאר כל"ח ונקט תנור מפני שמשערים אותו באפיה וזה דרכו בתנור ולפ"ז הרי שפיר פריך הר"ש דגם בתנור אין הדרך לאפות על נחשתו אלא על הכתלים, דרך ב', י"ל דבאמת רק בתנור משערים כן והיינו מפני שכל שכשמשתמש בכלי החיצון ואינו נוגע ומשתמש בכלי השני הוא הנקרא תוך תוכו, אבל אם כשמשתמש בכלי החיצון משתמש גם באויר הפנימי זה חשיב כתוכו של כלי החיצון וכחד אויר דמי ומטמא, ובכך שפיר הקשה הר"ש דאם היה סדר ודרך השתמשות בתנור על ידי הדבקת הבצק בנחשתו של תנור שפיר הוא בחינה אם הבצק נוגע כדרך אפיתו במחט הוה חד אויר ומטמא, אבל כיון שאין זה דרך השתמשות התנור שהדבקת הבצק היא רק בכתלים אין זו בחינה.

כלים פ"א משנה ח'

ר"ש מלא צוואר קטנה וכ' מאי קא מהדר ר"א אפ' טבעת אחת, ע' תו"ט וט"ו, וצ"ע דאם החוט עומד לעשות ממנו טבעת אין יקבל עכשיו טומאה הא לא עדין מגלמי כלי מתכת שאינם מקבלים טומאה.

כלים פ"ב מ"ב

שלשלת של סיטונות טמאה פ' הר"מ מפני שהם סוגרים בהם את החנויות, וצ"ע א"כ אמאי טמאין הא עשויים לשמש את הקרקע וי"ל שסוגרים את הדלת וקבועין בדלת ודומה להא דפין ופרנא לעיל פ"א מ"ד, ואכתי צ"ע מ"ש למה לא יחשבו אף הם משמשי קרקע ומאי שנא מהמנוים לעיל שם מ"ב נגר מנעול והציר. ומצאתי בבאור הגר"א בתוספתא פ"ב שפרש דשלשלאות של בעלי בתים טהור משם דמשמש על יד קרקע.

אהלות פ"א מ"ג

פ' הר"ש והרא"ש, ולפי מאי דקחשיב ר"ע אבל הו"מ למימר יש לי להוסיף שישי כגון שחזר והביא השיפוד לתוך אהל אחר וכו'. ע' ב"ק ב' ב' תוס' ד"ה דאלו שכתבו דכלי מתכת אין עושה כלי מתכת אחר כיוצא בו וכן הוא בר"ש עצמו לעיל משנה ב', וא"כ מה יועיל מה שיכניס השפוד לאהל אחר.

ידיים פ"א מ"ב

שאיין ממלאים ואין מקדשים אלא בכלי. צ"ע, כיון שאין מקדשין אלא בכלי, א"כ ע"כ לא ימלא אלא בכלי, דאם ימלא בשבר כלי כשיבוא לקדש יצטרך לערות המים לתוך כלי וזה א"א דאין מקדשים אלא בכלי שמלאו בו מן המעיין כדכתיב מים חיים אל כלי [לשיטת רש"י בכמה מקומות]. אולם זה אין להקשות, דכיון דתנן אין ממלאין לא בעי למתני תו אין מקדשין כיון שאין מקדשין כיון שאין מקדשים אלא בכלי שמלאו בו מן המעיין, י"ל דהא אפשר שמלאו בכלי מן המעיין ואח"כ נשבר הכלי ונשאר שבר ויש בו מים החיים דאי לאו טעמא דאין מקדשים אלא הכלי היו יכולים לקדש באותו שבר דהרי באותו כלי עצמו מלאו מן המעיין והוי מים חיים אל כלי ורק מטעם דאין מקדשים אלא בכלי א"א לקדש באותו שבר.

זך יותר, דולק יותר טוב משאר שמן זית שאינו כתית, וכן שנמשך אחר הפתילה יותר [וכ"כ בשפת"ח ר"פ תרומה ור"פ תצוה ובר"ם, ונפק"מ בנתערב מעט שמן אחר בשמן זית זך דמתבטל ברוב, דלהטעם דכך הוא דולק היטב, י"ל דפסול הואיל ושוב אינו דולק יפה, ועי' פמ"ג אר"ח רס"ד משב"ז סק"ג משכ"ב, ועי' בשו"מ מהדו"ת ח"א סי' עו' ד"ה והנה, ובשפ"א שבת כא. דגבי מקדש נמי מהני ביטול ברוב], ומינה דהידורו דהגריש"א צוק"ל, אינו אלא בגוף השמן שיהא דומיא דמנורה, ואינו ענין לשמן טהור כלל, דאין נפק"מ בזה לאופן ההדלקה ואיכותה.

הרב אליהו אליעזר ונדרוולדה

הערה בדברי הרמב"ן פרשת שמיני

כתב הרמב"ן פרשת שמיני: "והנה למעלה הזכיר הכתוב "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים" ללמד על ההכשר, אבל שם אמרו שאין האוכל מיטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים, וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר, כן מפורש בתורת כהנים (פרק יא ה'), ויתכן עוד לומר, כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה הבשר והמאכלים הנזכרים, וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוצאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים", ומבואר מדברי הרמב"ן בתרוץ השני שאצטריך תרי קראי לאשמועין שגם זרעים העומדים להזרע הרי הם מקבלים הכשר, וממילא גם טומאה. ויש לעיין, הרי מה שזרעים היוצאים לזריעה מטמאם טומאה אוכלין הוא מסברא, שכל שהוא נאכל נטמא בטומאת אוכלין, וזרע נאכל וגם נזרע כגון חיטים ושאר קטניות מטמא טומאת אוכלין אפ' אי חשבו לזריעה שאין עולים מידי טומאה במה שחישב עליהם לזריעה, וא"כ לא היה צריך קרא לזה, ויש לעיין.

ב.י.ט.

בגמ' נדה נ. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עולשין שזרען מתחילה לבהמה ונמלך עליהן לאדם צריכות מחשבה לכשיתלשו, וכלומר שזרע מתחילה לבהמה ונמלך לאדם כיון שההכשר היה בעודו מאכל בהמה לא הוכשר וצריך לאחר מכן הכשר שני. ובתוס' שם כתבו: "שזרען מתחלה לבהמה. משמע דסתמא לאדם קיימי או לתרויהו ואפ"ה כי זרען לבהמה פקע שם אוכל מיניהו וכו' והא דאמר בהעור והרוטב (חולין קכח.) עולשין שלקטן והדיחם לבהמה ונמלך עליהן לאדם צריכות הכשר שני קשה כיון דסתמן לאדם משום דהדיחן לבהמה לא פקעי מיניהו שם אוכל שיפסל מלאכול לכלב ואמאי לא הוכשרו וי"ל דמיירי שהיו מתחילה מיוחדים לבהמה אי נמי שמא אין הכשר מועיל אף באוכל אדם אי הוי הכשר לצורך בהמה", ומבואר בתוס' שיתכן שיהא דבר שהוא אוכל אדם ממש, אבל כיון שצורת ההכשר שלו היתה בעבור הכנה לבהמה לא מכשיר את הפרות. ולכא' תמוה מאוד, דהרי כל משקה שמכשיר, דינו להכשיר אפילו אפ' כבר אין רצון בעלים, ואפילו עומד וצווח שאינו חפץ במגע המים עם הפרי בכל זאת הפרי מוכשר, וג"כ כאן הגם שהוא לצורך בהמה מ"מ לא גרע מעומד וצווח, וגם אם נלמד כדברי הרמב"ם שצריך רצון בעלים, מ"מ זה בעצמו חשיב רצון, כי הרצון של הרמב"ם הכוונה היא שהוא יהא חפץ במגע, וכאן הרי חפץ, ומה בכך שרצונו לאחר מכן היה לבהמה, ודברי תוס' צריכים עיון.

א.צ.

דבר המערכת

הינה פרי הפרישות, דכל שהוא פורש עצמו מהמותר לו בהכרח מזה שנמנע הוא מכל סרך איסור והנהגה שאינה טובה אפ' אי אין בכוחו לראות את פרות ההנהגה ההיא, ודווקא הדקות הזו היא המעכב במעלת הקדושה שהיא ברור מכל סיג, ולכן טהרה הינה נקודה חשובה בסולם.

וכן היה אז בזמן שהיה נוהג טהרה, הכהן שהיה אוכל תרומה וכן החבר שהיה אוכל חולין בטהרה לא יכל להיות בסביבת כל הטמאים ועמי הארץ, ומחמת דין הטהרה היה נאלץ לפרוש מהם כדי שלא יטמאו, וכיון שכן ומחמת דין הטהרה היה נאלץ לפרוש מהם כדי שלא יטמאו, למרות שאין כל איסור בדבר, וזוהי התוספת שנשאה עימה הטהרה.

הבחירה בתוספת טהרה מלווה את הקובץ שהתקבל בשמחה ובחביבות על ידי עמלי התורה, בכל אתר ואתר שדברו מגיע, להגות ולהוסיף דעת זה סדר טהרות. התנצלותנו לכל השולחים שלא הובאו דבריהם כאן מחמת קוצר היריעה, ואי"ה עוד חזון למועד. הגליון הבא, בעז"ה יצא לקראת חג הפסח ויעסוק בכל עניני טהרות הקשורים למועד, החל מדבר שטיבולו במשקה טהרת הקודש, טומאת התהום ועוד, הציבור מוזמן ליטול חלק ולשלוח תגובות והערות, ועל יד כך תרבה הדעת, המערכת.

כתב הר"מ בהקדמה לפה"מ: "הרי נתבאר לך שהענין קשה בעצמו ואפילו בזמנים הקדומים, והתבונן באמרם עתידה תורה שתשתכח מישראל על שכחת דיני הטומאה והטהרה. וכן כאשר צוה ה' יתעלה את הנביא לשאול על זה אמר לו שאל נא את הכהנים תורה, הרי שתורה בסתם הוא התלמוד בטומאה וטהרה וידיעת דיניהם, וכן אמרו עוד בטמאות וטהרות [חגיגה פ"א מ"ח] הן הן גופי תורה. ואין לא, והרי הן הסולם לרוח הקודש כמו שאמרו [ע"ז כ"ב] טהרה מביאה לידי קדושה וכו'".

והנה הר"מ לא הביא הכרח שהם הם גופי תורה, אלא שלא יתכן שהם אינם גופי תורה כיון שהם מביאים לידי קדושה והלאה בסולם, ואם כן אמאי אין זריזות וזהירות הם ג"כ גופי תורה מחמת אותו הטעם, ונראה מזה שמקום מיוחד בסולם העליה קובעת לה מידה זו. ולשון הברייתא שם בע"ז כ: "ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות וזריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה וכו'", ופרש"י שם שנקיות הינה ללא חטא, ואילו טהרה היא "צח ומלובן עדיף מנקי", ומבאר שם שעל ידי שהוא נקי מכל חטא ופורש עצמו אף מדבר המותר, מגיע לדרגה של טהרה, שבה הוא צח ומלובן, ומזה חזינן שטהרה, צחות וזכות,

לקבלת הקובץ במייל:

ולגליונות קודמים

T620@OKMAIL.CO.IL

להנצחות, תרומות, ובכל עניני הקובץ 03-6166360

זא קולי

פקס: 1533-6166360

לעילוי נשמת

ר' שלמה

בר משה אברהם ז"ל

נלב"ע י"ז טבת תשע"ה

ת.נ.צ.ב.ה

הגליון הבא יצא בעז"ה לקראת

חג הפסח

ויעסוק

בדיני טהרות
של חג הפסח

תגובות, חידו"ת, הארות והערות עד 550
מילים בענינים אלו יש לשלוח ל:

T620@OKMAIL.CO.IL

עדיפות להערות קצרות

החומר יתקבל עד י"ב אדר

כמו כן ניתן לשלוח הערות קצרות
בנושאים שונים בכל עניני טהרות, למדור
חדש שירכז הערות אלו.

לרגל התחלת סדר טהרות ב"משנה היומית" (2 משניות ליום) ניתנת כעת האפשרות להצטרף למבחני "קביעותא" החודשיים בדואר. לקבלת לוח סדר הלימוד או להצטרפות למבחנים: 072-272-0000